

מבט אחר על האמריקניזציה של הציונות

עופר שיף

מבוא: ייחודה של הציונות האמריקנית

במאמר מסוף שנות ה־70' הביא ההיסטוריון בן הלפרן תיאור של תהליך 'האמריקניזציה של הציונות' שמאז היה לקלאסיקה. לנגד עינינו עמדה תזה מקובלת שלפיה הציונות האמריקנית היא תפיסה נבדלת מהמקבילה האירופית שלה, בעיקר משום שלא נולדה מתוך מאבק עם סביבה מפלה ועוינת למען שוויון זכויות, אלא נתנה ביטוי לאתוס שעודד את התערותם של כל קבוצות המהגרים, ובהם היהודים, בתוך חברה אמריקנית שחרתה על דגלה ערכים אוניברסליים של אמונה בחופש הפרט, בדמוקרטיה ובשוויון הזדמנויות.² הלפרן, חשוב להזכיר, כתב את מאמרו לאחר שהציונות כבר השיגה קונסנזוס בקרב דעת הקהל היהודית-אמריקנית, תחילה בתקופת המאבק למען המדינה, עת היתה לכוח הפוליטי הדומיננטי בקרב יהדות ארצות-הברית³, ולאחר מכן בתקופה שלאחר מלחמת ששת הימים, כשהיתה למוקד הזדהות מוכר ומשותף של כלל היהודים האמריקנים.⁴ מצויד בנקודת מבט היסטורית זאת, ביקש

1. B. Halpern, 'The Americanization of Zionism, 1880-1930', *American Jewish History*, 69 (September 1979), pp. 15-33
  2. בן הלפרן דן בעיקר במאמרו של ג'אד טלר מאמצע שנות החמישים. טלר ראה בציונות האמריקנית של שנות החמישים אופוזיציה לציונות הישראלית נוסח בן-גוריון ודגם משוכלל של מסורת 'ציונית' אמריקנית שתחילתה עוד בימיו של מרדכי עמנואל נוח ומושבתו 'אררט' מראשית המאה ה־19. J. L. Teller, 'America's Two Zionist Traditions', *Commentary*, 20, 4 (October 1955), pp. 343-352
  3. המאמרים המאוחרים הדנים בסוגיה זאת, ראוי לציין את: A. Gal, 'Independence and Universal Mission in Modern Jewish Nationalism: A Comparative Analysis of European and American Zionism (1897-1948)', *Studies in Contemporary Jewry*, 5 (1989)
  4. נקודת ציון חשובה לתהליך זה של התחזקות הציונות כדי מעמד פוליטי הגמוני בקרב יהדות ארצות-הברית באה לידי ביטוי בהחלטות הכינוס הראשון של 'ועידת יהודי אמריקה' (American Jewish Conference) וכן בהוצאתה של הקבוצה האנטי-ציונית של 'המועצה האמריקנית ליהדות' (The American Council for Judaism) אל מחוץ לקונסנזוס.
- מי שנתן להתפתחות זאת את הביטוי הידוע והמובהק ביותר היה נורמן פודהרוץ, עורך *Commentary*, שהכריז במאמר ב־*New York Times Magazine* ש'כולנו ציונים': *New York Times Magazine*, 3 February 1974, p. 6 ff.

מבט אחר על האמריקניזציה של הציונות

הלפרן לבחון את התזה שתלתה את התחזקותה ואת נצחונה של הציונות בקרב יהדות ארצות-הברית בהשלמת תהליך הטרנספורמציה (האמריקניזציה) שלה, שעיקרו דחיית הגרעין האידאולוגי-פרטיקולריסטי של המסורת 'הזרה' המזרח-אירופית והיחלשותו, והתחזקות מקבילה של מסורת אמריקנית בעלת דגשים ליברליים ואוניברסליסטיים.⁵

הלפרן, צריך לציין, היה ציוני מוצהר, ובתור שכזה היה מודע לקשר שבין תהליך האמריקניזציה של הציונות ובין תפקידה המתחזק בתור מוקד של הזדהות יהודית-אמריקנית.⁶ על רקע מציאות זאת, היתה גלויה וידועה לו, אולי יותר מאשר לאחרים, האפשרות הפרדוקסלית ולפיה הצלחה 'רבה מדי' של תהליך האמריקניזציה בנטרול מרכיביה האידאולוגיים-פרטיקולריים של הציונות היתה עלולה לנטרל גם את כוח המשיכה שלה בתור מוקד של הזדהות יהודית. לפיכך תהליך האמריקניזציה של הציונות, לפי הלפרן, לא היה יכול להיות תהליך חד-כיווני של התאמת הציונות לסביבה האמריקנית, אלא היה עליו להיות תהליך מורכב שהניסיון לשמר ואף לטפח את המרכיבים הפרטיקולריים וה'לא-אמריקניים' של הציונות מילא בו תפקיד מכריע.⁷ במאמר שלפנינו אני מבקש להוסיף ולבחון תפיסה דיאלקטית זאת, ולתאר את תהליך האמריקניזציה של הציונות בתור סוג של חתירה מתמדת, שאינה לינארית דווקא, למעין שיווי משקל בין שתי מגמות מנוגדות, של נטרול המרכיב האידאולוגי-פרטיקולריסטי וה'לא-אמריקני' של ההזדהות הציונית מצד אחד, ושל טיפוחו מצד אחר.

כאשר בוחנים את התפתחות המחקרים על הציונות האמריקנית מאז סוף שנות השבעים, אפשר להצביע על שני כיוונים עיקריים שעשויים להיות רלוונטיים לתפיסות שהועלו במאמר פורץ הדרך של הלפרן. באחד מדובר במחקרים הדנים בעצם הנכונות להתמודדות אידאולוגית ומעשית עם הניגוד הציוני-אמריקני ורואים בה מפתח להסביר באיזו מידה התקבלו גישות ומגמות בתוך הציונות האמריקנית ובקרב יהדות ארצות-הברית ומה היה מעמדן. גישה זאת באה לידי ביטוי בשני מחקרים שראו אור לאחרונה. מרק ריידר⁸ קובע במחקרו שתנועת העבודה הציונית השיגה השפעה מכרעת בקרב יהדות ארצות-הברית בזכות תהליך מתמשך

5. כפי שכן הלפרן בעצמו מציין, אחד המייצגים הבולטים של גישה זאת היה מלווין אורופסקי שתלה את התחזקותה של הציונות בקבלת גישתו של לואיס ד' ברנדייס, ובפתרון בעיית 'הנאמנות הכפולה' שהציבה ליהודי ארצות-הברית הציונות בנוסחה האירופי. M. I. Urofsky, *American Zionism from Herzl to the Holocaust*, New York 1975

6. עוד דוגמה ואף מוקדמת יותר לניתוח תהליך האמריקניזציה של הציונות מזווית של מי שהיה בעצמו ציוני מוצהר הוא מרדכי קפלן, מנהיג רבי-השפעה ומהבולטים שבמנהיגי התנועה הקונסרבטיבית. בתקופה זאת הוא מייסד את הזרם הרביעי של התנועה הרקונסטרוקציוניסטית. בין השאר, הכריז קפלן בספרו, **ציונות חדשה**, (M. Kaplan, *A New Zionism*, New York 1955) כי לאחר הקמתה של מדינת ישראל, תפקידה המרכזי של הציונות יהיה לשמש אמצעי לקיום יהודי בתוך החברה האמריקנית.

7. דוגמה לתפיסה מורכבת זאת של בן הלפרן היתה גישתו כלפי הציונות האתנית שהתפתחה בקרב המהגרים היהודים בעשורים הראשונים של המאה ה-20 בארצות-הברית וסייעה בדרכים שונות להשתלבותם בתוך אמריקה.

8. M. A. Raider, *The Emergence of American Zionism*, New York and London 1998

של התאמה בין האידאולוגיה והסמלים הציוניים-סוציאליסטיים ובין הערכים והצרכים האמריקניים. רפאל מדאוף⁹ מייחס במחקרו דפוס מעשי דומה לאופן שבו התמודדו הציונים האמריקנים עם הניגוד המובנה שבין השאיפות הפוליטיות הציוניות להשיג רוב יהודי בארץ-ישראל ובין התפיסות האמריקניות של צדק חברתי ודמוקרטיה. שני המחקרים מסבירים שהגישה הציונית-אמריקנית המסוימת השפיעה והתקבלה לא משום שהתקרבה אל היעד של ביטול הניגוד שבין ציונות לאמריקניות, אלא דווקא בשל האפשרות הטמונה בה להוסיף ולקיים ניגוד זה מתוך התאמה לנסיבות המשתנות.

כיוון שני שיש לדון בו בהקשר זה, הינו מחקרים הבוחנים את היחסים הנוכחיים בין ישראל ובין יהדות ארצות-הברית מנקודת ראות היסטורית-חברתית. הנחה המאפיינת בדרך-כלל גישה מחקרית זאת גורסת שתהליך ההתאמה בין ציונות לאמריקניות אינו תהליך לינארי, אלא סדרה של מפגשים המבטאים כל אחד בתורו התמודדות מסוג שונה עם הצרכים ועם הערכים המשתנים של יהודי ארצות-הברית, נוכח המציאות המשתנה בארץ-ישראל והאינטרסים המשתנים של הציונות. שני חוקרים בולטים הנוקטים כיוון מחקרי זה הם ישעיהו ליבמן ויונתן סרנה. לדעת ליבמן, כפי שהוא מסביר בכמה מחקרים שפרסם זה לא כבר,¹⁰ מגמת ההתרחקות של יהודים אמריקנים רבים מישראל באה בעקבות צמיחת דפוס של יהודיות אישית ופרטית שתופס את מקום היהודיות האתנית, ובעקבות היחלשות 'אידאולוגיית המצוקה' שאפיינה בעבר הן את תפיסתם של רבים מיהודי ארצות-הברית והן את המציאות במדינת ישראל.¹¹ יונתן סרנה נוקט זווית מחקרית שונה ומתאר כמה תדמיות יהודיות-אמריקניות של ארץ-ישראל, שכל אחת מהן טיפוסית לתקופה אחרת, וכל אחת מבטאת בתקופתה מפגש בין הצרכים והערכים של יהודי אמריקה ובין מציאות החיים היהודיים בארץ-ישראל. לאור זאת הוא בוחן אם המאפיינים האמריקניים של חזון מדינת המופת היהודית שטיפחו יהודי ארצות-הברית בעבר עדיין יכולים לשמש בסיס להזדהות היהודית-אמריקנית עם מדינת ישראל כיום.¹² ככלל אפשר לומר, בעזרת מונחיו של בן הלפרן, ששני המחקרים מניחים שכדי

9. R. Medoff, *Zionism and the Arabs: An American Jewish Dilemma, 1898-1948*, Westport, CT 1997

10. י' ליבמן, 'השתנות תפיסת ישראל בתודעת יהודי אמריקה', גשר, 137 (קיץ תשנ"ח), עמ' 44-53; הנ"ל, 'הות יהודית משתנה בארצות-הברית ובישראל: פרספקטיבה של 50 שנה', גשר, 139 (קיץ תשנ"ט), עמ' 7-14. מחקר היסוד של ליבמן בנושא התפרסם ב-1990: C. S. Liebman and S. M. Cohen, *Two Worlds of Judaism: The Israeli and American Experiences*, New Haven, CT & London 1990

11. בנושא זה ראו: S. M. Cohen and C. S. Liebman, 'Israel and American Jewry in the Twenty-First Century: A Search for New Relationships', in: A. Gal and A. Gottschalk (eds.), *Beyond Survival and Philanthropy: American Jewry and Israel*, Cincinnati, OH 2000

ראו גם מסה פרי עטי אודות קובץ המאמרים הנ"ל המתפרסמת בכרך זה.

12. י' סרנה, 'ישראל של יהודי אמריקה', גשר, 130 (חורף תשנ"ה), עמ' 22-25; הנ"ל, 'דמותה של אמריקה כפי שהיה עליה להיות: ציון בעיני רוחם של יהודי אמריקה', בתוך: א' גל (עורך), *ישראל הנכספת: האידאולים והדמיונים של יהודי צפון-אמריקה*, ירושלים וקריית שדה-בוקר 1999 עמ' 31-48.

מבט אחר על האמריקניזציה של הציונות

שההזדהות היהודית-אמריקנית עם הציונות ועם ארץ-ישראל תהיה מכרעת ורלוונטית, עליה לעבור בכל תקופה, וגם בימינו אלה, תהליך של 'אמריקניזציה' מחודשת.¹³ דומה ששני כיווני המחקר שנסקרו כאן מחדדים שאלה שכבר החלה להתעורר בעקבות מחקרן של בן הלפרן: האם - בהיעדר התפתחות רצופה ולינארית הקובעת איזו תפיסה ציונית היא אמריקנית 'יותר' מרעותה - אפשר לקבוע אמת-מידה משווה בין תופעות ומגמות שונות בתוך הציונות האמריקנית? במאמר שלפנינו אני מבקש להתמודד עם סוגיה זאת ולעמוד על הרכיבים השונים של אותו דפוס התמודדות בסיסי שאפשר להגדירו 'אמריקני', לפי ההמשגה הדיאלקטית של בן הלפרן, ולפיכך אפשר להשתמש בו כדי להסביר תופעות ומגמות שונות בתוך הציונות האמריקנית ולהשוות ביניהן. גם כאן אני צועד בשביל שכבר סלל בן הלפרן, כאשר ביקש להסביר שהציונות האמריקנית מייצגת דפוס אחד מסוים מתוך מגוון הנסיונות היהודיים המודרניים להשיג הרמוניזציה בין הרכיבים האוניברסליים של היהדות ובין רכיביה הפרטיקולריים או, בלשון ההשכלה, בין 'היהודי' ובין 'האדם'.¹⁴ לפי תפיסה זאת צריך לראות בציונות האמריקנית ביטוי לשאיפת ה'נורמליזציה' הדיאלקטית שאפיינה גם את מקבילתה האירופית, אשר ביקשה כמוה להבין את הקיום היהודי בשני ממדים - השתלבות בחברה המודרנית ושמירה על הייחוד היהודי.¹⁵ אלא שלא פאכזבה מסיכויי תהליך האמנציפציה, שהיתה מניע רב-משקל בצמיחתה של הציונות האירופית, הציונות האמריקנית התעוררה דווקא מתוך הכרה וקבלה של תהליך מתחזק של השתלבות. על רקע

13. בין המחקרים קובצי המחקרים שראו אור בזמן האחרון והחותרים לנקודת מבט היסטורית-חברתית של יחסי ישראל ויהדות ארצות-הברית כיום: C. I. Waxman, 'Center and Periphery: Israel in American Jewish Life', in: C. I. Waxman and Roberta R. Farber (eds.), *Jews in America*, Hanover 1999, pp. 212-225; א' גל (עורך), *ישראל הנכספת: האידאליים והדימויים של יהודי צפון אמריקה*, ובגרסתו האנגלית: A. Gal, *Envisioning Israel: The Changing Ideals and Images of North American Jews*, Jerusalem and Detroit, MI 1996.
14. תפיסה זאת באה לידי ביטוי הן במחקריו של בן הלפרן על הציונות האמריקנית והן במחקריו על ההתמודדות היהודית-אמריקנית עם תופעת האנטישמיות: B. Halpern, *The American Jew*, New York 1956; idem, 'Reactions to Antisemitism', in: J. Reinharz (ed.), *Living With Antisemitism*, Hanover and London 1987, pp. 3-15. דיון בולט אחר בדילמת הזהות היהודית-אמריקנית, אם כי לא בתפיסה הציונית-אמריקנית דווקא, הוא דיונו של ישעיהו ליבמן במחקר מוקדם שלו: C. Liebman, *The Ambivalent American Jew*, Philadelphia 1973. אפשר להזכיר בהקשר זה גם ספר פרי עטי העומד לצאת לאור בקרוב, וכותרתו: **יהודים משתלבים: אסכולת ההשתלבות בתוך היהדות הרפורמית-אמריקנית אל מול אנטישמיות, שואה וציונות**, הוצאה משותפת של עם עובד, המרכז למורשת בן-גוריון באוניברסיטת בן-גוריון, המכון לחקר הציונות על שם חיים וייצמן באוניברסיטת תל-אביב והמכון לחקר השואה באוניברסיטת בר-אילן.
15. שני מחקרים בולטים המבקשים להבין את התפיסות הציוניות והלאומיות-יהודיות במסגרת שאיפת הנורמליזציה הם: י' גורני, **החיפוש אחר הזהות הלאומית: מקומה של מדינת ישראל במחשבה היהודית הציבורית בשנים 1945-1987**, תל-אביב 1990; ג' שמעוני, 'הלאומיות היהודית כלאומיות אתנית', בתוך: י' ריינהרץ, י' שלמון וג' שמעוני (עורכים), **לאומיות ופוליטיקה יהודית: פרספקטיבות חדשות**, ירושלים 1997, עמ' 81-92.

זה אני מבקש לקבוע שהתפיסות השונות של הציונות האמריקנית התייחדו לא רק באמונה האופטימית באפשרות המימוש של השתלבות יהודית 'באמריקה', אלא גם בחתירה לעשות את ההשתלבות, באמצעות הציונות, לבסיס חיובי של קיום יהודי. כפי שאנסה לטעון בהמשך, המאפיינים למיניהם של חתירה משותפת זאת הם שעשויים לשמש לחוקר מדד מבחין ומשווה בין מיני התפיסות של הציונות האמריקנית. זהו גם ההקשר שבו אני מבקש לבחון את תפיסותיהן של שלוש קבוצות 'דוריות'¹⁶ של ציונים אמריקנים בתקופה המוקדמת של סוף המאה ה-19 וראשית המאה ה-20: 'המהגרים הציונים', 'בני הדור השני' למהגרים היהודים ממוצא מזרח-אירופי והאמריקנים 'הוותיקים' ממוצא יהודי-גרמני. ניתוח תפיסותיהן הציוניות של קבוצות אלה עשוי לאפשר לנו לבחון: האם אפשר להבחין אצלן באותו יעד משותף של 'אמריקניזציה של הציונות', לפי מושגי בן ה'לפרן, ועד כמה? כיצד אפשר להסביר ולאפיין את 'האסטרטגיות' למיניהן שנקטו כדי להשיג יעד זה? ועד כמה אפשר להכליל הסבר זה כדי להבחין בין מגמות ותפיסות שונות בתוך הציונות האמריקנית?

א. קבוצת המהגרים: הציונות – אמצעי לריכוך קשיי ההשתלבות באמריקה

מרבית היהודים שהיגרו ממזרח אירופה לארצות-הברית הגיעו במטרה ברורה לעשות את אמריקה ביתם. שלא כקבוצות מהגרים אחרות, למהגר היהודי לא חיכה ב'עולם הישן' בית חם ומזמין שאליו היה יכול להימלט כשגברו הקשיים הבלתי-נמנעים של תהליך הקליטה. חיזוק למגמה זאת שימשו שני גלי הפוגרומים – 'הסופות בנגב' ב-1882 וקיישיניב ב-1903 – 1905. הם המחישו ליהודי המהגר את ההכרח למקד את כל מאמציו בניסיון להתאקלם במולדתו החדשה. ואכן, הנתונים הסטטיסטיים מספקים לנו עדות חיה על המגמה החזקה יותר בקרב המהגרים היהודים, לעומת קבוצות מהגרים אחרות, לראות באמריקה את ביתם. אחוז היהודים שהביאו עמם את משפחותיהם היה גבוה יותר מאשר בקרב קבוצות מהגרים אחרות, ולעומת זאת אחוז החוזרים לארצות המוצא היה קטן יותר. לדוגמה, בשנים 1908-1924 אחוז החוזרים מקרב כל קבוצות המהגרים נע בין 25.8 אחוזים, לקראת סוף התקופה, ובין 56.6 אחוזים

16. ראוי להדגיש שעל אף השימוש שאני עושה במאמר זה בהגדרות 'דוריות', אין אני מתעלם מהסכנה שסוג זה של הגדרות עלול להיות מכליל ולעתים לא מדויק. לפיכך, ההגדרות ה'דוריות' שאני משתמש בהן אינן מתארות מצב עובדתי דווקא (כלומר אם האישיות המסוימת אכן נמנית עם הדור הראשון, השני או השלישי של המהגרים לאמריקה), אלא זויות ראייה תרבותית וחברתית. בכך אני הולך בדרכם של מחקרי יסוד בנושא, כמו מחקרו של מרשל סְקֶלֶר שדיבר על אזור התיישבות ראשון שני ושלישי, וכמו מחקריהם של נתן גלזר ומרקוס הנסן שהתמקדו בדילמות הזהות השונות המאפיינות את 'הדור השלישי' לעומת 'הדור השני': M. Sklare, *Conservative Judaism: An American Religious Movement*, New York 1972; N. Glazer, *American Judaism*, Chicago, IL 1972; M. L. Hanse, *The Problem of the Third Generation Immigrant*, Rock Island, IL 1939

בתחילתה. לעומת זאת, האחוזים המקבילים של יהודים שחזרו נעו בין 0.7 אחוזים ובין 7.1 אחוזים.¹⁷

בלא ספק, מגמה יסודית זאת להאמין ב'אמריקה' ולראות בה את ביתם היתה גורם חשוב במוכנותם הרבה יותר של המהגרים היהודים להשתלב בחברה האמריקנית. דווקא קבוצה זאת של מהגרים יהודים ממזרח אירופה שהיהודים 'הוותיקים' זיהו בה נטיות פרטיקולריסטיות ובדלניות היתה חדורה, מיד משהגיעה לאמריקה, בשאיפה חזקה מאוד להשתלב בחברה האמריקנית ולהפנים את ערכיה. עם זאת, המוכנות הרבה להשתלב באמריקה לא הקלה עליהם את תהליך הקליטה עצמו. עדיין היה על היהודי המהגר להתאים את עצמו לחברה שכל תרבותה, שפתה ומנהגיה היו זרים לו ומנוכרים. עדיין היה עליו לחוות את תהליך המכאיב של אובדן הערך של הייחוס המשפחתי והמעמד החברתי שמהם נהנה בקהילות 'העולם הישן'. עדיין היה עליו להתמודד עם קשיי פרנסה ועם משברים פנימיים בתוך המשפחה, בעיקר נוכח התערערות סמכות ההורים כלפי ילדיהם שהתאקלמותם באמריקה היתה מהירה יותר. כל אלה עוררו ברבים מהמהגרים החדשים הרגשות תסכול ויאוש ואפילו געגועים לאורח החיים הישן והמוכר של העיירות שמהן באו. 'אני מוצף געגועים', כתב אחד המהגרים, 'לא רק לעולם היהודי שאיבדתי, אלא גם לרוסיה'.¹⁸

כפי שכבר העירו כמה היסטוריונים של יהדות אמריקה, המהגר היהודי שזוה מקרוב בא נזקק למעין גוף ביניים שיתווך בינו ובין אמריקה - גוף שימנע ממנו חשיפה ישירה לניכור ולעוינות שהקרינה כלפיו הסביבה האמריקנית. שלא כסברת רבים מהיהודים האמריקנים 'הוותיקים', הרשת המורכבת של ארגונים דתיים וחילוניים שקיימו, כל אחד בדרכו, את תרבות המהגרים של 'העולם הישן', לא התנגדה להשתלבות באמריקה. להפך, היא היתה אמצעי הכרחי בידי המהגרים החדשים להתאקלמות בסביבה החדשה והזרה. הדוגמה המובהקת לאותם גופים מתווכים היו קבוצות הלנדסמנשאפטן, התאגדויות של מהגרים שבבסיסן מוצא משותף - מאותו אזור ולעתים אף מאותה עיירה. קבוצות אלה נעשו פופולריות מאוד בקרב המהגרים, וב-1938, כארבע-עשרה שנים לאחר חקיקת התקנות שהגבילו וחסמו את גל ההגירה היהודי ממזרח אירופה, עדיין מדובר ביותר משלושת אלפים אגודות ובערך בחצי

17. C. B. Sherman, *The Jews Within America Society*, Detroit, MI 1965, pp. 60-61; J. Sarna, 'The Myth of No Return: Jewish Return Migration to Eastern Europe', *American Jewish History*, 71 (December 1981), pp. 256-268. במאמרו המוזכר חולק סרנה על 'מיתוס האין חזרה' ורואה בו טיעון מתנצל ששימש במאבק היהודי המאוחר יותר נגד הגבלות ההגירה לארצות-הברית. עם זאת סרנה אינו חולק על עצם העובדה הסטטיסטית שמרבית המהגרים היהודים ממזרח אירופה אכן נשארו בארצות-הברית.

18. ראו: I. Howe, *World of Our Fathers*, New York 1976, p. 71. ובייחוד הפרק העוסק בשנים המוקדמות 1881-1900, עמ' 69-118. על קשיי המהגרים במפגשם עם העולם החדש ראו גם: A. Goren, *Freedom and Its Limitations: The Jewish Immigrant Experience*, Annual Sol Feinstone Lecture, May 20, Philadelphia, PA 1979; ובגרסה העברית: א' גרטנר וי' סרנה (עורכים), *יהודי ארצות-הברית*, ירושלים 1992, עמ' 239-258.

מיליון חברים באזור ניו־יורק בלבד. אפשר לקבוע שעיקר תפקידן של אגודות הלנדסמנשאפטן היה לשמר את החום והאינטימיות של 'העולם הישן', ובכך לרכך בעבור המהגר את התהליך המכאיב של התאמה לשפה ולתרבות השונים כלי־כך משלו.¹⁹

ואכן, מרבית החברות הציוניות המוקדמות, גם אלה של התקופה הקדם־הרצליינית של חובבי־ציון, השתייכו לאותו מארג ארגוני שהקל את תהליך ההשתלבות של המהגרים. ידוע שמרבית החברות האלה היו בעצם קבוצות לנדסמנשאפטן וארגונים של עזרה הדדית שסיפקו לחבריהן תמיכה חברתית וכספית בזמן מחלה או מחסור, קנו חלקות קבורה ושימשו גם בתפקיד חברות קדישא, והחשוב ביותר - סיפקו למהגרים שהגיעו זה עתה פעילות חברתית ענפה של פיקניקים משותפים, נשפים, הרצאות וטקסים דתיים. בשל אופי פעילות זה, נשאה גם המחויבות הציונית של חברות מוקדמות אלה אופי תרבותי־חברתי, ולעתים נמצאו בה גם דפוסים דתיים־מסורתיים של תמיכה פילנתרופית בארץ־ישראל באמצעות שיטת 'החלוקה'.²⁰

אחדות מאגודות הלנדסמנשאפטן הציוניות אף הכריזו שההשתלבות בחברה האמריקנית היא אחת ממטרותיהן הרשמיות. מטרה זאת של רצון להשתלב מתוך אידאליזציה של הסביבה האמריקנית ניכרה היטב בנאומים הציוניים שנישאו בתוך אותן קבוצות. עדויות מוקדמות לכך היה אפשר לראות כבר בתקופה של חובבי־ציון, לדוגמה בנאום שנשא יוסף בלוסטון ביום העצמאות האמריקני של 1882. בלוסטון (לשעבר בלאושיין, בשמו 'האירופי') היה יהודי ליטאי שהגיע לארצות־הברית ב־1880 ובשנת 1884 היה ממייסדי אגודת חובבי־ציון האמריקנית. כבר בנאום זה, שנחשב 'הנאום הציוני הראשון באמריקה', הוא הדגיש את הסמלים ואת המשמעויות האמריקניים של הציונות. הוא הילל את המתיישבים האמריקנים הראשונים וקבע שמלחמת העצמאות של ארצות־הברית היא מודל ו'אבן פינה' של מאבק העם היהודי לחזרה לארץ אבותיו. מהגר יהודי אחר, אהרון רוגובין, שהגיע לניו־יורק ב־1888, כתב בהתפעלות ובהתלהבות לחבריו הציונים שנשארו בקובנה שבליטא על שני הדגלים האמריקניים שהתנוססו בגאון מעל בית־הכנסת שבו התקיימו הפגישות של אגודת חובבי־ציון המקומית. באותה נימה של התלהבות הוא נשא את נאומו הציוני הראשון באמריקה, עשרה ימים בלבד לאחר שהגיע לניו־יורק, ושוב הדגיש את החופש ואת החירות המבורכים שבאמריקה, לעומת משטר הדיכוי שנאלצות לסבול אגודות חובבי־ציון באירופה.

מכתבו של רוגובין לחבריו בליטא עשוי לשמש גם עדות מעניינת לניסיון של המהגרים להקנות אופי 'אמריקני' לפעילויותיהם הציוניות. כמו היהודים האמריקנים ממוצא גרמני,

19. W. Herberg, *Protestant, Catholic, Jew: An Essay in American Religious Sociology*, 19 Chicago, IL 1983, pp. 6-45, 182-195 (First edition was published in 1955); I. Howe, 'Pluralism in the Immigrant World', in: D. Berger (ed.), *The Legacy of Jewish Migration: American 1881 and its Impact*, New York 1983, p. 152 על תפקידי הלנדסמנשאפטן ראו חוברת של *American Jewish History* מספטמבר 1986 שהוקדשה כולה לנושא זה.

20. לחיבור מפורט יותר של דפוסית ההתנהגות של המהגרים הציונים האמריקנים ראו: O. Shiff, 'The Integrative Function of Early American Zionism', *The Journal of Israel History*, 15, 1 (Spring 1994), pp. 1-16

שדור אחד קודם לכן שקדו להשליט בבית־הכנסת הרפורמי את האווירה הטקסית המכובדת של הכנסייה הפרוטסטנטית, כך ביקשו המהגרים היהודים ממזרח אירופה לקיים אווירה 'אמריקנית' באספות הלנדסמנשאפטן הציוניות שלהם. מכתבו של רוגובין הוא דוגמה טובה לכך. הוא תיאר בהתפעלות את האופי 'האמריקני' הנאות של אספה של אגודת חובבי־ציון שנכת בה, ושהתנהלה מתוך הקפדה על סדר ועל נוהל מכובדים, תיאר את הסדר ואת השקט בשעה שהעלו האנשים את הצעותיהם, בלי להתפרץ זה לדבריו של זה. התרשמות דומה מהאופי האמריקני של הפעילות הציונית היתה גם נחלתה של חוקרת מאוחרת, אניטה לבסון, שבראשית שנות החמישים בחנה תמונות ארכיון של קבוצות ציוניות מסוף המאה ה־19 וראשית המאה ה־20. החוקרת, בעצמה יהודייה־אמריקנית, קבעה בהפתעה מסוימת שחזותם של הציונים האמריקנים המוקדמים כלל לא היתה כשל מהגרים מהעולם הישן. 'אין להבחין אפילו בזקן אחד', היא ציינה. עם זאת לבושם הזכיר לה מעין תחפושת של תזמורת או של מופע אמריקני. מן הסתם היה בלבוש זה שתיארה החוקרת עדות לרצונם העז של המהגרים החדשים, שעדיין לא היו בקיאים בדקויות ההתנהגות ודרך החיים האמריקנית, להיראות אמריקנים. דוגמה מובהקת אף יותר לצורך זה של המהגרים הציונים להפגין 'אמריקניות' היא מ־1898, כשביקשו חברי אגודת 'המתנדבים של ציון' להתנדב בתור קבוצה למלחמת ארצות־הברית נגד מקסיקו, והקדישו לכך מאמצים 'בכל דרך אפשרית'. כשמאמצים אלה לא נשאו פרי, נאלצה הקבוצה להסתפק במצעדים ובתרגילים צבאיים, ובעיקר בהפגנת הפטריטיזם האמריקני של העם היהודי בהשתתפות בתהלוכות, כמו תהלוכת זיכרון שהתקיימה בשיקאגו ביום ההלוויה של נשיא ארצות־הברית ויליאם מקינלי, השתתפות שבוודאי נודעה לה חשיבות מיוחדת נוכח ההאשמות האנטישמיות שלפיהן היהודים היו האחראים למותו.²¹

אבל דומה שהביטוי המובהק ביותר לתפקיד שמילאו האגודות הציוניות המוקדמות בתהליך הקליטה של המהגרים לא היה בהפגנת פטריטיזם והתנהגויות 'אמריקניות'. פרדוקסלית, חשיבות תפקידן זה של האגודות גדלה דווקא משום שאפשרו למהגרים לבטא רגשות 'אנטי־אמריקניים' של תסכול ואכזבה מתהליך הקליטה שלהם באמריקה. דווקא באמצעות האמירות המתריסות נגד אמריקה מילאו אגודות הלנדסמנשאפטן תפקיד כפול של 'קבוצות תמיכה', המאפשרות לחבריהן מסגרת אינטימית לביטוי הקשיים המשותפים הכרוכים במשבר הקליטה, ומודל להשתלבות שאיננה סותרת את דרך החיים הישנה והמוכרת.

H. B. Grinstein, 'The Memoirs and Scrapbooks of the Late Dr. Joseph Isaac Bluestone of New York City', *American Jewish Historical Quarterly*, 35 (1939), pp. 53-64; Bluestone's Memoirs and Scrapbook, American Jewish Historical Society Archives (AJHS), Waltham, Massachusetts; J. Kabakoff, 'Beginning of Hibbat Zion in America', in: R. Patai (ed.), *Herzl Year Book*, 6 (1964-65), pp. 255-264; Anita L. Lebeson, 'Zionism Comes to Chicago', in: I. S. Meyer (ed.), *Early History of Zionism in America*, New York 1958, pp. 182-183; P. Bregstone, *Chicago and Its Jews*, Chicago 1933 (Published privately), p. 100; H. L. Meites, 'Zionism and Zionists of Yesterday', in: *The Year Book of the Zionist Organization of Chicago*, 1943; M. Feinstein, *American Zionism 1884-1904*, New York 1965, pp. 240-241

אפשר להדגים תפקיד כפול זה באמצעות היחס של המהגרים הציונים כלפי מנהיגי תנועתם בדרג האמריקני הארצי - מנהיגים שנבחרו ברובם מקרב היהודים האמריקנים 'הוותיקים' ממוצא גרמני. למהגרים החדשים היה רוב בתנועה, והם ביטאו את הניכור שהרגישו כלפי אמריקה בביקורת בוטה כלפי מנהיגיהם שאותם האשימו בהתבוללות ובהפניית עורף למסורות ולנאמנויות היהודיות. עם זאת הם ביקשו שינהיגו אותם דווקא אותם מנהיגים 'מתבוללים', שבלי ספק סימלו בעיניהם מודל נשאל לאפשרות שלהם, או לפחות של ילדיהם, להשתלב באמריקה.²² בביקורת המהגרים, כשהופנתה ישירות כלפי הסביבה האמריקנית הלא-יהודית, ולא כלפי מנהיגות התנועה, ארץ-ישראל היא שמילאה את התפקיד של מודל להשתלבות שאינו סותר את דרך החיים הישנה והמוכרת. התעמולה למען ארץ-ישראל לא היתה מיועדת להתוות תוכנית מעשית שמטרתה לעזוב את אמריקה ולבנות חיים חדשים בעלי אופי מנוגד לדרך החיים האמריקנית שמעבר לים. להפך, התעמולה למען ארץ-ישראל נועדה לצייר מעין אידאל המנוגד לקשיים היומיומיים של תהליך הקליטה וההשתלבות. בעצם, היא המשיכה בכך את הדפוס הדתי-מסורתי שהיה מבוסס על הנגדה ברורה בין תכונות הקדושה והרוחניות של ארץ-ישראל ובין הקיום הגשמי והלא-שלם במהותו של היהודים בגולה. תפקידה העיקרי של ארץ-ישראל היה אפוא לשמש למהגרים מעין זרקור של רוחניות והרגשת שייכות שאפשרה להם להוסיף ולהתקיים בתוך ההוויה הגשמית המנכרת של תהליך ההשתלבות. לא מיד היתה ארץ-ישראל לתשובה למשבר הרוחני שיצר תהליך הקליטה באמריקה. בשלב הראשון עדיין הוסיפו רבים מהמהגרים הציונים לראות בסביבה האמריקנית איום, במושגים של סכנה פיזית וכלכלית ליהודים, ורק בתור פועל יוצא גם סכנה רוחנית ליהדות. בעיתונות היידיש המוקדמת, בעיקר העיתונות של חובבי-ציון שיצאה לאור בתקופה הקדם-הרצליינית, נשמעו ביטויים רבים של חוסר אמון בהבטחת השוויון של אמריקה - 'מיד עם הקושי הראשון [...] יגידו לך [...] אסוף את הפצץ ישראלציק וצא לדרך'; של חשש מאנטישמיות ומפוגרומים נוסח מזרח אירופה - 'באמריקה נעשות הכנות לתת לך בעיטה [...] חשבת שהמכה של איוון מכאיבה. המכה האמריקנית תהיה מכאיבה אף יותר'; ובמקרה אחד אף נשמעה קריאה לכל חובבי-ציון באמריקה 'להתאחד ולעזוב ארץ זרה זאת'. אלא שסוג זה של קריאות פינה עד מהרה את מקומו להכרה שבאמריקה הבעיה העיקרית אינה הפוגרומים, אלא המשבר הרוחני. ושוב, בלוסטון שבנאומו הציוני הראשון ב-1882 קבע שאם יהודי רוסי צריכים להתמודד עם סכנה פיזית לעצם קיומם, הרי לעומתם היהודים האמריקנים חייבים לדאוג לקיומם הרוחני, הוא שפסק כי כאן באמריקה, 'נשקפת סכנה לרוחנו ולנשמתנו'.²³

Y. Shapiro, *Leadership of the American Zionist Organization 1897-1930*, Urbana, IL .22 1971, pp. 34-36, 47-49; L. Lipsky, 'A Genius of Versatility', *Collection of Essays on the Occasion of the Fiftieth Birthday of Abraham Goldberg*, New York 1934, p. 10; M. Feinstein, *American Zionism 1884-1904*, p. 28
S. Noble, 'Pre-Herzlian Zionism in America as Reflected in the Yiddish Press', in: S. .23 Meyer (ed.), *Early History of Zionism in America*, pp. 43-44; M. Feinstein, *American Zionism 1884-1904*, pp. 20, 39, 74-75; Bluestone's Memoirs and Scrapbook, AJHS

פרדוקסלית, דווקא הכרה זאת בסכנה הרוחנית הנשקפת מהסביבה האמריקנית היא שבישרה גם את השלמתו המוצלחת של השלב הראשון בתהליך 'האמריקניזציה של הציונות'. הביקורת הקשה נגד הסכנות הרוחניות האורבות ליהדות באמריקה פירושה קודם כול שהמהגר חדל לחשוב במושגים שהיו מתאימים להוויה היהודית של מזרח אירופה, והחל להקדיש את עיקר תשומת לבו לאתגרים החדשים שהציבה בפניו הסביבה האמריקנית. בדיעבד אפשר לומר שההכרה הזאת היתה שלב ראשון בתהליך ארוך ומכאיב שבסופו היו עתידים המהגרים להבין שעצם קיומם הרוחני והתרבותי בתור יהודים היה תלוי ביכולתם להתאים את יהדותם לסביבה האמריקנית. אם כן, התפקיד החשוב שנועד לארץ-ישראל, לספק 'תשובה' למשבר הרוחני של תהליך הקליטה, לא סימן את הרצון להסתגר ולברוח מפני אמריקה, אלא דווקא את תחילתה של נכונות להתמודד עם המציאות האמריקנית כפי שהיא. מעתה גם כאשר דיברו המהגרים הציונים על החיים היהודיים האידאליים המצפים להם בארץ-ישראל - 'הארץ שבה יכול כל אחד להיות יהודי אותנטי ולקיים את כל 613 המצוות'²⁴ - בעצם הם ביקשו לתת תשובה לבעיות שאתן היו צריכים להתמודד כאן ועכשיו, בחברה האמריקנית.

חשוב לציין כי המשבר הרוחני שבעקבות תהליך האמריקניזציה אפיין את כלל ציבור המהגרים, אבל מה שייחד את קבוצת המהגרים הציונים היתה האמונה שארץ-ישראל היא ה'תשובה' למשבר רוחני זה. המחויבות הציונית היתה מעתה לניסיון לתקן באמצעות ההזדהות עם ארץ-ישראל את התוצאות הרות האסון של תהליך האמריקניזציה. 'ארץ-ישראל תוכל להציל את ילדיך מהתבוללות', הבטיחו/קיוו הכותבים הציונים. נוכח המשבר הקשה של התפוררות המשפחה היתה האמונה הציונית לאמצעי התגוננות שיוכל 'להפיח בילדיך חיים חדשים, פיזית ורוחנית', ובעיקר ייטע בהם 'ערכים הומניסטיים ודתיים, לחפש לעצמם פרנסה הגונה [...]'. הבטחות ותקוות אלה, הביעו לא את הרצון לעזוב את אמריקה ולעלות לארץ-ישראל, אלא דווקא את הצורך הנואש של המהגרים בכלים שיסייעו להם להתמודד עם המציאות הקשה שנתקלו בה באמריקה. פרדוקסלית, ראיית ארץ-ישראל כפתרון למשבר הרוחני והתרבותי שהיה תוצר של תהליך הקליטה, שיקפה את נחישותם של המהגרים הציונים להישאר באמריקה ולהכות בה שורשים.²⁵

אין להתפלא אפוא שלמרות התיאורים הנלהבים של היתרונות הרוחניים והמוסריים המפליגים הטמונים בארץ-ישראל, האגודות הציוניות למיניהן כמעט מעולם לא אימצו רשמית את המטרה הציונית של עלייה, למעט מקרה אחד של אגודת שבי-ציון, שגם הוא הסתיים בכישלון ובסכסוכים משפטיים. במקום לקרוא להגשמה אישית, עסקו מרבית האגודות הציוניות באמריקה בפעילויות תרבותיות ודתיות, שבדרך-כלל לא היתה להן נגיעה ישירה לאידאולוגיה הציונית או לזיקה לארץ-ישראל. כך, לדוגמה, כבר ב-1885 קיימה אגודת חובבי-ציון של ניו-יורק את 'תפילות ראש השנה הציוניות' הראשונות בארצות-הברית. התפילות היו מיעדות לחברי האגודה, למשפחותיהם ולמכריהם. כמו פעילויות תרבותיות ודתיות אחרות, התוכן

S. Noble (see above note 23), p. 43 .24

שם, עמ' 43-44. .25

הציוני של פעילות זאת לא התבטא בקריאה לעזוב את אמריקה ולעלות לארץ־ישראל. להפך, מלבד ההכנסות ממכירת כרטיסי הכניסה שהוכרו שהן תרומה למען המושבות בארץ־ישראל, הרי התרומה האמיתית מהפעילות היתה למהגרים הציונים עצמם שנזקקו לקבוצת תמיכה שתספק להם סביבה אינטימית ומוכרת, גם תרבותית־חברתית וגם רוחנית, ותסייע להם להתמודד עם סוג האתגר החדש שהציבה להם הסביבה האמריקנית.²⁶

לסיכום ראש פרק זה, ראוי להעיר שחשיבותה של קבוצת 'המהגרים הציונים' אינה נובעת ממספרם של המהגרים הציונים - מספר שבדרך־כלל לא עלה על אלפים בודדים, וגם בתקופות השיא היה שיעורו בקרב הקהילה היהודית־אמריקנית קטן בלבד.²⁷ לקבוצה זאת נודעת חשיבות משום שהיא מבטאת את השלב הראשון של תהליך 'האמריקניזציה של הציונות'. מבחינת היהודי המהגר עדיין היתה ההשתלבות באמריקה משאת נפש, ולא בבחינת מציאות בת מימוש. ההשתייכות לקבוצה הציונית שימשה לו מעין קבוצת תמיכה שבאמצעותה התגבר על הניכור ועל הזרות, ורק דרכה היה יכול להרגיש 'אמריקני'. 'ציונות המהגרים' היתה אפוא ביטוי ראשון לאותה תפיסה דיאלקטית שביקשה 'לגייס' את הציונות כדי להעניק משמעות יהודית חיובית לתהליך ההשתלבות באמריקה. ראוי גם להוסיף ולומר שמעצם טבעם היו הדגשים הפרטיקולריסטיים של 'ציונות המהגרים' בגדר תופעה זמנית, שכן לאחר שהצליחו לסייע למהגרים בתהליך ההשתלבות גזרו על עצמם להיעלם מהזירה ולפנות את מקומם לדגשים חדשים שהיו עתידים לאפיין את הציונות של בני המהגרים ושל היהודים האמריקנים 'הוותיקים'.

ב. האמריקנים 'הוותיקים': הציונות - תגובה לאיום על יכולת ההשתלבות באמריקה

שלא כמהגר היהודי ממזרח אירופה שרק החל בתהליך המכאיב של קליטה לתוך הסביבה האמריקנית הזרה, נקודת המוצא של היהודי האמריקני 'הוותיק' כבר היתה שונה לחלוטין. התרבות ודרך החיים האמריקנית לא היו מבחינתו טריטוריה זרה ומנוכרת, אלא כבר היו חלק ממנו, מזהותו ומהרגשת שייכותו לאמריקה. מנקודת מוצא זאת גם נבעה תפיסה שונה של הפער שבין הסביבה האמריקנית ובין המאפיינים היהודיים הלא־אמריקניים של 'העולם הישן'. מבחינת האמריקני 'הוותיק' איים פער זה ליצור משבר אישי פנימי בין הזהות היהודית והזהות האמריקנית שלו. בשל הצורך המהותי שלו להרגיש בטוח ושייך הוא ניסה לגשר על פער זה ולהביא לידי הרמוניזציה בין שני חלקי זהותו. שאיפה זאת להרמוניזציה היא גם שהכתיבה את התפיסה הציונית של האמריקני 'הוותיק'. תפקידה של הציונות מבחינתו היה לנטרל את אותם מוקדי איום שהיו עלולים להבליט את הזרות היהודית ולאץ אותו לבחור,

M. F. Mervis, 'Chapters in the History of the Hebrew and Zionists Movement in America', .26 *Hadoar*, 22 (1942), p. 156; *American Hebrew*, 24, 3 (28 August 1885); M. Feinstein, *American Zionism 1884-1904*, pp. 28, 53

.27 מספר החברים בארגון ציוני אמריקה בשנותיו הראשונות נע בין 1500 ב־1898 ובין 16,852 ב־1907. (ראו: א' פריזל, *התנועה הציונית באמריקה 1914-1987*, תל־אביב תש"ל, עמ' 211).

מבט אחר על האמריקניזציה של הציונות

בחירה בלתי-אפשרית מבחינתו, בין הסתגרות והתבדלות מפני 'אמריקה', אם יבחר לקיים את יהדותו, ובין התבוללות והתנכרות לזהותו היהודית, אם יבחר להישאר אמריקני. בסוף המאה ה-19 ובתחילת המאה ה-20 התחדדה מאוד סכנה זאת, בעיקר בעקבות גל של אנטישמיות ושנאת זרים באמריקה ובשל ההגירה היהודית ממזרח אירופה. מבחינת היהודי האמריקני 'הוותיק' ממוצא גרמני היתה במגמה זאת משום אכזבה כואבת במיוחד, גם ברמה האישית וגם ברמה האידאולוגית, שכן עד אז הוא הרגיש שהוא על סף הגשמת ההבטחה האמריקנית להשתלבות מלאה בחברה הכללית, וכעת נשקף לו איום בלתי-נסבל לחזור לתחומי 'הגטו' שממנו נחלץ זה עתה בעמל רב. הרגשת אכזבה זאת היתה עלולה להתעצם לכדי משבר אמונה אצל היהודי הרפורמי שהאמונה האופטימית ביכולת ההשתלבות היהודית היתה לעיקר אמונתו. וכך דווקא המנהיג והאידאולוג הרפורמי האנטי-ציוני קאופמן קוהלר הוא שביטא, כבר ב-1891, אכזבה קשה נוכח האיומים האנטישמיים ותיאר אותם כיקיצה אכזרית מחלום: 'איך באכזריות טולטלנו כולנו מתוך החלום? איך באופן מדהים הרסו העובדות שהתפתחו בסוף המאה את כל האשליות שהיו בתחילתה? [...] לאיזו בושא ורמאות היה עידן זה של סובלנות ונאורות?'²⁸

אלא שקוהלר לא הסיק בעקבות אכזבתו מסקנות ציוניות. להפך. האידאולוגיה הרפורמית-אוניברסליסטית הובילה אותו, כמו את מרבית היהודים הרפורמים באותה תקופה, לראות בציונות סוג של כניעה לאנטישמיות, ואף איום פנימי על התקוות להשתלבות יהודית בחברה הכללית. עם זאת היתה בקרב היהודים הרפורמים קבוצת מיעוט שנכבשה לרעיון הציונות.²⁹ קבוצה זאת, גם אם הסיקה מסקנות שונות משל קוהלר, למעשה יצאה כמוהו מאותה נקודת מוצא משברית נוכח התחזקות האנטישמיות. דוגמה לכך היא תיאורו של ד"ר ריכארד גוטהייל על הסיבות להפיכתו לציוני. גוטהייל - יהודי ממוצא גרמני, בנו של רב רפורמי, פרופסור לשפות שמיות באוניברסיטת קולומביה בניו-יורק והנשיא הראשון של הארגון הארצי של הפדרציה של הציונים האמריקנים - תיאר בדרמטיות כיצד 'בהדרגתיות, אבל בביטחון, אנו נדחקים חזרה לתוך גטו פיזי וערכי. בתי-ספר פרטיים נסגרים בפני ילדינו בזה אחר זה; באופן פרקטי אנו מוחרמים מכל אתרי הנופש, וחיינו החברתיים רחוקים מאלה של שכנינו, כפי שלא היו בימים הנוראים ביותר של ההשפלה האירופית'.³⁰

28. M. A. Meyer, *Response to Modernity: A History of the Reform Movement in Judaism*, New York and Oxford 1990, pp. 291-292

29. עם המחקרים הדנים בתופעה זאת של הציונים הרפורמים המוקדמים, נמנים: D. Polish, *Renew Our Days; The Zionist Issue in Reform Judaism*, New York 1978; C. Arfa, 'Attitudes of the American Reform Rabbinate Toward Zionism 1885-1948', Ph.D. Dissertation, New York University 1978; M. A. Meyer, 'American Reform Judaism and Zionism: Early Efforts at Ideological Rapprochement', *Studies in Zionism*, 7 (Spring 1983); A. Gal, *The Changing Concept of 'Mission' in American Reform Judaism*, Cincinnati, Oh 1991

הציונות באמריקה 1897-1914, עמ' 90-108.

30. R. Gottheil, 'On Zionism', *American Hebrew*, 62 (10 December 1897), p. 163; Shapiro, *Leadership of the American Zionist Organization 1897-1930*, p. 31

אמנם גוטהייל ועמיתיו, הציונים שבקרב היהודים האמריקנים 'הוותיקים', הגיעו לידי מסקנות שונות משל מרבית חבריהם לתנועה הרפורמית, אך לפחות בעיני עצמם הם לא היו בבחינת בוגדים באמונה האופטימית שיהודים יכולים להשתלב באמריקה. להפך, הם ראו בציונות כלי להתמודדות 'חיובית' עם האנטישמיות המאיימת להחזיר את היהודי למעמד של אחר ושונה, כלי שיאפשר לבסס את הקיום היהודי על השתלבות חברתית ותרבותית בחברה האמריקנית הכללית. גוטהייל הוא שכבר ב-1899 ביטא את התקווה שלאחר שתיכון מחדש ארץ-ישראל היהודית גם ימצא סוף-סוף הפתרון לבעיית יהודי אמריקה, והם יחשבו שווים במעמדם לקבוצות אתניות-אמריקניות אחרות, כמו הגרמנים, האיטלקים או האירים, שגם להם ארץ מולדת ב'עולם הישן'. יתרה מזאת, המדינה היהודית העתידית, לפי גוטהייל, היתה אמורה לא רק לשנות את מעמדו של היהודי האמריקני בעיני שכניו, אלא גם בעיני עצמו. תפקידה של הציונות היה לעזור ליהודי להתמודד עם אתגר האנטישמיות, בלי שירגיש קורבן וזר, אלא דווקא ירגיש שייכות 'נורמלית', כמו כל האמריקנים האחרים. סטיבן וייז - שבאותה תקופה היה רב רפורמי צעיר, ולימים, בתקופת מלחמת העולם השנייה, היה לאחד ממנהיגי החשובים של יהדות ארצות-הברית - היטיב לתאר הרגשה זאת. לאחר שב-1898 נכח בקונגרס הציוני השני, הוא תיאר את הרגשתו במונחים של שחרור עצמי ושל תקווה לפתרון של סכנת הגטואיזציה הפנימית שאיימה על יהודי ארצות-הברית:

פתאום, כבמטה קסמים, מצאתי חבורה של יהודים שאינם לא קורבנות, לא פליטים ולא קבצנים, אלא אנשים גאים ובעלי השכלה [...] בהתלהבות ובהכרת תודה טעמתי בפעם הראשונה את טעם כוחה של הגאווה והאצילות של העם היהודי, שלא חינוכי האמריקני וגם לא שירותי [בתפקיד רב] אצל יהודי ניו-יורק לא סיפקו לי ולו במקצת.³¹

אפשר אפוא לומר שמה שהבדיל קבוצה זאת של ציונים משאר עמיתיהם האמריקנים 'הוותיקים' לא היה היעדר האמונה בביסוס הקיום היהודי על השתלבות בתרבות האמריקנית, אלא המקום שיועד לארץ-ישראל בהגשמתה של אמונה זאת. אם בקרב מרבית המנהיגים הרפורמים של סוף המאה ה-19 ותחילת המאה ה-20 יועד להזדהות היהודית עם ארץ-ישראל תפקיד שלילי של סכנה המקבילה לאנטישמיות, הרי מבחינת אותם יהודים רפורמים שנכבשו לרעיון הציונות היתה ארץ-ישראל לאמצעי המרכזי למימוש אמונה זאת. מנקודת מבט היסטורית אפשר לחזור ולהציג הבדל זה לא בגדר שוני אידאולוגי מהותי, אלא בגדר הבדל המבטא דגש שונה: אם מרבית המנהיגים הרפורמים לא האמינו שאפשר לשנות את הבסיס הפרטיקולריסטי-בדלני של ההזדהות עם ארץ-ישראל, הרי בעיני ציונים היתה אמונה כפולה: אמונה באפשרות לפרש את ההזדהות עם ארץ-ישראל פירוש אוניברסליסטי-אמריקני ואמונה ביכולת להפוך הזדהות זאת לכלי מרכזי להשגת ההרמוניזציה המיוחלת בין יהדות ובין אמריקניות.

R. Gottheil, *The Aims of Zionism*, New York 1899, pp. 14-21 (Reprinted in: A. Hertzberg, .31 *The Zionist Idea*, New York 1959, pp. 496-500); S. S. Wise, 'The Beginnings of American Zionism', *Jewish Frontier*, 14 (August 1947), p. 7

מבט אחר על האמריקניזציה של הציונות

על־אף הדגש השונה, היתה ליהודים האמריקנים 'הוותיקים', הציונים והאנטי־ציונים כאחד, תפיסה משותפת שראתה בהיבטים הדתיים־פרטיקולריסטיים של ההזדהות עם ארץ־ישראל, שרווחו בקרב המהגרים, סכנה שיש להיאבק בה בכל תוקף. זווית ראייה משותפת זאת הובילה להתנגשות בלתי־נמנעת של חברי שתי הקבוצות עם חברי התנועה מקרב המהגרים החדשים ממזרח אירופה. למעשה, שתי הקבוצות של היהודים האמריקנים 'הוותיקים' היו יכולות להסכים עם התפקיד שיעד גוטהייל לציונות - תפקיד ברור של שחרור היהדות מכל אותם מאפיינים זרים 'לא־אמריקניים' שעמדו, לדעתם, למכשול בדרך של התקוות להרמוניזציה בין יהדות ובין אמריקניות. חברי שתי הקבוצות הטיחו ביקורת חריפה כלפי תרבות המהגרים בכלל, ובייחוד כלפי אותן אגודות ציוניות שעדיין נתלו ב'עולם הישן' כדי להתמודד בעצמן עם אמריקה. כך קשר גוטהייל, בשעת דיון בבית הכנסת 'שערי תפילה' בניו־יורק, בין הצורך במדינה יהודית בארץ־ישראל ובין הצורך למנוע הגירה יהודית לארצות־הברית - הגירה שהיתה עלולה, לדבריו, להגביר את האנטישמיות ואת הדעות הקדומות נגד היהודים באמריקה. בדבריו בקונגרס הציוני הרביעי, שהתכנס ב־1900, הוא אף היה בוטה יותר וטען שהציונות היא האמצעי היחיד שעשוי למנוע את התוצאות הרות האסון של המשך ההגירה היהודית ממזרח אירופה לארצות־הברית. הוא אף ניבא שהיהודים שהגיעו באותה עת לאמריקה בגלל ההגירה מרומניה לא יצליחו להתאים את יהדותם לדרך האמריקנית, ולפיכך ייאלצו בוודאי להתבולל לחלוטין או לחלופין להסתגר מפני החברה האמריקנית בגטו פיזי ורוחני.³²

חשש זה של גוטהייל, שמא תהיה תרבות יהודי מזרח אירופה למכשול בדרך להגשמת התקוות האוניברסליות להרמוניזציה בין יהדות לאמריקניות, קיבל ביטוי דחוף ומעשי יותר כאשר עסק באותם מהגרים שכבר הגיעו לארצות־הברית - בעיקר אלה שנטו להצטרף לתנועה הציונית. ההנהגה של הפדרציה הציונית, שעם חבריה נמנו בעיקר אמריקנים 'ותיקים', שקדה בדרכים שונות על הקניית 'אופי אמריקני' לתנועה הציונית, וכמובן נאבקה נגד כל מגמה 'לא־אמריקנית' בתוך התנועה. פיליפ כהן, עורך אמריקן היברו, העיתון שייצג את הגישה היהודית־מסורתית בקרב היהודים האמריקנים 'הוותיקים', הכריז כבר ב־1897 שהגיע הזמן שהתנועה הציונית תתפרש 'מעל רחוב 14', כלומר מחוץ לגבולותיה של רובע המהגרים בניו־יורק. ואכן משרדי ההנהגה של הפדרציה הציונית מוקמו במרכז מנהטן, הרחק מהמובלעת של המהגרים שבדרום הרובע המזרחי של העיר אף שהיה להם רוב בתנועה. גם הפעילויות שיזמה הנהגת התנועה היו 'אמריקניות' והתעלמו כמעט במכוון מתרבות היידיש של חבריה המהגרים. דוגמה מובהקת לכך היה בטאון התנועה, **המכבים** (*The Maccabean*). אמנם במהדורה הראשונה של העיתון היתה גם תוספת ביידיש, אך היא הופסקה עד מהרה, כשאת מקומו של עורך העיתון הראשון תפס יעקב דה־האס (Jacob de Haas). בעצם, הוצאתו לאור

The New York Times, 5 February 1899; M. Feinstein, *American Zionism 1884-1904*, pp. 32, 141, 190

של העיתון עוכבה כשלוש שנים, בשל מסע חיפושים ממושך, שהחל ב־1898, אחר עורך השולט בשפה האנגלית.³³

במקרים אחדים ההנהגה הציונית של האמריקנים 'הוותיקים' לא רק התעלמה מתרבות המהגרים אלא אף ראתה את עצמה נאלצת להילחם בה ישירות. כך לדוגמה, ב־1898 זימן גוטהייל את בלוסטון ודרש ממנו לחדול מלפעול למען פתיחת עוד סניפים של אגודות לנדמנדשאפטן ציוניות, שמא הן 'יבלעו' את הפדרציה הציונית כולה.³⁴ ביטוי אחר לאותה מגמה עולה ממכתב ששלח גוטהייל להרצל ב־1901 ובו התלונן על נואם ציוני, יוסף זף, שהגיע ממזרח אירופה ולדעתו השמיץ את אמריקה. זף זכה להצלחה רבה בקרב המהגרים משום שביטא את הרגשות התסכול שלהם מקשיי תהליך הקליטה. 'כעת אינכם נחשבים אמריקנים, ולעולם לא תיחשבו כך', טען. 'הרוסי ישתלב עם הפולני, הגרמני עם הצרפתי - כולם יהיו לאומה אחת - אבל לא היהודים [...]'. מבחינתו של גוטהייל היה בדבריו אלה של זף משום פגיעה בלתי־נסבלת בתפקיד העיקרי של הציונות, והוא דרש מהרצל לקרוא את זף לסדר.³⁵ גוטהייל גם היה מוטרד מאוד מנסיונות לגבש שדולה יהודית שתלחץ על מפלגות ועל מועמדים לתמוך במטרות הציוניות. בעיניו, היו נסיונות אלה עלולים להדגיש את האינטרסים האתניים הצרים והלא־אמריקניים של הציונות, ובכך הוא ראה, כמובן, סכנה גדולה. ב־1899, בתשובה על הצעה של הרצל בנושא, הוא הסביר שכל פעולה לגיבוש שדולה יהודית תהיה מזיקה ביותר למטרה של הציונות האמריקנית. במקרה אחר, בתגובה על ניסיון של 'מסדר אבירי ציון' להתערב בפוליטיקה, הצהיר גוטהייל שאסור לציונות להיות מעורבת באינטרסים פוליטיים מקומיים. 'ברגע שדבר מסוג זה יתרחש', אמר. 'הוא עלול להרוס לחלוטין את כל אשר הצלחנו לבנות בארץ זאת'.³⁶

גוטהייל ייצג אפוא זווית ראייה ציונית־אמריקנית שראתה בהזדהות עם ארץ־ישראל אמצעי מרכזי לנטרול כל אותם מוקדי איום פרטיקולריסטיים שהיו עלולים, לדעתו, לפגוע באופיה האמריקני של היהדות. דאגה זאת הוסיפה להנחות את גוטהייל גם לאחר שפרש

33. M. Feinstein, *American Zionism 1884-1904*, pp. 206-208, 229; Y. Shapiro, *Leadership of the American Zionist Organization 1897-1930*, p. 35. ראוי להעיר שהעורך הראשון, לואיס

ליפסקי (Louis Lipsky), נולד בארצות־הברית למשפחת מהגרים ממזרח אירופה, ולכן שלט גם ביידיש וגם באנגלית. העורך השני, יעקב דה־האס, הגיע מלונדון. שם הוא ערך את העיתון האנגלו־יהודי המקומי, *The Jewish World*, וכאמור משהגיע הפסיק מיד את תוספת היידיש של הביטאון הציוני.

34. H. B. Grinstein, (see above note 21), pp. 53-64; Bluestone's *Memoirs and Scrapbook*, 34 AJHS

35. A. Goldberg, 'American Zionism up to The Brandeis Era', in: J. S. Shubow (ed.), *The Brandeis Avukah Annual of 1932: A Collection of Essays on Contemporary Zionist Thought, Dedicated to Louis D. Brandeis*, Boston, MA 1932, p. 550; M. Feinstein, *American Zionism 1884-1904*, pp. 169, 198; Y. Shapiro, *Leadership of the American Zionist Organization 1897-1930*, p. 35, 112-113

36. Naomi W. Cohen, *American Jews and the Zionist Idea*, New York 1975, p. 12; M. Feinstein, *American Zionism 1884-1904*, pp. 172-173

מבט אחר על האמריקניזציה של הציונות

מתפקיד פעיל בתנועה הציונית, ובתקופת מלחמת העולם הראשונה הוא ביקר בחריפות את הכוונה למנות את ישראל פרידלנדר לנציג הארגונים הציוניים בעבודתם עם ארגון הצלב האדום. מדובר בתקופה שארצות-הברית כבר הצטרפה למלחמה נגד גרמניה, וגוטהייל חשד שעמדותיו של פרידלנדר - שהיה מרצה בסמינר התאולוגי הקונסרבטיבי וחבר בכיר בתנועה הציונית - הן פרו-גרמניות. מבחינתו, די היה בחשד זה להטיל כתם על הפטריוטיות של פרידלנדר ולפסול את מועמדותו לתפקיד נציג ציוני-אמריקני.³⁷ תפיסתו זאת בדבר אופיה ותפקידה 'האמריקני' של הציונות הוסיפה להיות היבט חשוב בעמדת התנועה הציונית-אמריקנית בכלל, ובעמדת הציונים האמריקנים 'הוותיקים' בפרט.

באותה עת, חשוב להדגיש, לא היתה התפיסה הציונית של גוטהייל ועמיתיו יכולה לבוא לידי מיצוי אך ורק בחתירה חד-כיוונית לנטרולם המוחלט של התכונות הלא-אמריקניות של היהדות, וגם לא לנטרולה של תרבות המהגרים המזרח-אירופים. השאיפה לביסוס הקיום היהודי על השתלבות באמריקה היתה חייבת להניב גישה מורכבת יותר. היא לא חתרה לחיסולה של הזהות היהודית הייחודית, אלא להרמוניזציה בינה ובין הזהות האמריקנית. ומכיוון שכך, היא לא יכלה לתמוך בתהליך השתלבות מהיר ורדיקלי שהיה עלול להביא לידי אובדן מוחלט של הזהות ושל התרבות היהודית. לפיכך היא ראתה בציונות כוח ממתן שיכול לאפשר למהגרים המזרח-אירופים תהליך אמריקניזציה בונה - שאינו הורס את ערכי המסורת והמשפחה, ואינו מאלץ את המהגר לבחור בין זהות יהודית מתבדלת ומסתגרת ובין זהות אמריקנית מתבוללת ומנותקת לחלוטין משורשיו היהודיים.

יהודה מגנס הוא שביטא תפיסה זאת בבירור. ב-1908 הוא הכריז על עצמו שהוא חובב-ציון, ובכך ביקש להדגיש שהמטרה המרכזית של הציונות אינה להשיג צ'רטר פוליטי, אלא שימורה ושגשוגה של הקהילה היהודית בגולה. מגנס, שלימד במעוז הרפורמי האנטי-ציוני של ההיברו יוניון קולג', נאלץ לעזוב את משרתו עקב חיכוכים שעוררה אמונתו הציונית, ומאוחר יותר אף פרש ממשרת הרב של בית-הכנסת היוקרתי בניו-יורק 'טמפל עמנואל' על רקע פעילותו הציונית ובשל דחיית הצעותיו להדגיש את הפולחנים היהודיים המסורתיים. גישה מורכבת זאת היתה נחלתם גם של לא-ציונים רבים מקרב היהודים האמריקנים 'הוותיקים'. בולט בייחוד בתחום זה היה הבנקאי והמנהיג היהודי יעקב שיף, שהיה חבר באותו בית-כנסת רפורמי יוקרתי בניו-יורק. שיף תמך ברעיון להביא לארצות-הברית את המלומד היהודי סלומון שכטר מקיימברידג' שבאנגליה, כדי שיעמוד בראש הסמינר היהודי התאולוגי ויפיח בו רוח חיים. הוא קיווה שבאמצעות מוסד זה של היהדות הקונסרבטיבית הקרובה יותר ברוחה למהגרים המזרח-אירופים יהיה אפשר לחשוף את המהגרים לתהליך השתלבות מתון ובונה יותר משייצגה בעבורם התנועה הרפורמית שהוא עצמו היה חבר בה. ברוח זאת תמכו שיף ועמיתיו גם בפעילויות שונות בקרב המהגרים לטיפוח תרבות היידיש ואף לטיפוח האידאולוגיה הציונית, אף שבעיקרון הם עצמם התנגדו לפעילויות אלה. ב-1908 גם תמכו

37. Y. Shapiro, *Leadership of the American Zionist Organization 1897-1930*, pp. 112-113.

שיף ושותפו לעשייה הציבורית היהודית, לואיס מרשל, ביוזמת 'הקהילה' של יהודי ניו-יורק, ובראשה מגנס, שביקשה לתת מסגרת אמריקנית מודרנית לתרבות גטו המהגרים.³⁸ אפשר אפוא לומר שהתפיסה של היהודים האמריקנים 'הוותיקים' היתה תפיסה מורכבת. כמו המהגרים הציונים, כך גם הם ביקשו לצקת באמצעות הציונות משמעות יהודית חיובית לתהליך ההשתלבות. אלא שמנקודת מבטם היה פירוש הדבר שימוש בציונות כדי לנטרל את מורשת הפרטיקולריזם היהודי של 'העולם הישן' שראו בה מכשול הולך ומתחזק בדרך של הגשמת תקוותיהם להרמוניזציה בין יהדות ובין אמריקניות. אבל בד בבד דווקא האמונה האופטימית של היהודים האמריקנים 'הוותיקים' בחלום האמריקני של שוויון הזדמנויות בלא הבדל דת, ובלא צורך בהתבטלות ובהתכחשות עצמית, היתה חייבת להניב אמונה שגם ליהדות, ולו בגרסתה המזוככת והאמריקנית, יש מקום לגיטימי בסביבה החברתית האמריקנית. לפיכך, תפקידה של הציונות בעיניהם היה אפוא לא רק לנטרל את ההיבטים 'המסוכנים' של מורשת 'העולם הישן', אלא גם לשמר, ולו לתקופת ביניים, את החינויות ואת הייחודיות של מורשת זאת.

בד בבד עם תפיסה מורכבת זאת של היהודים האמריקנים 'הוותיקים' התפתחה תפיסה ציונית-אמריקנית של קבוצת יהודים-אמריקנים אחרת, בני הדור השני למשפחות המהגרים ממוצא מזרח-אירופי. חוויית דילמת הזהות היהודית-אמריקנית שלהם היתה שונה משל היהודים ממוצא גרמני, ולכן הם הגדירו אחרת כיצד אמורה הציונות האמריקנית להגשים את תקוותיהם להרמוניזציה בין יהדות ובין אמריקניות.

ג. 'בני הדור השני': הזדהות ציונית-אתנית – תרומה ייחודית לזהות האמריקנית הכללית

שלא כיהודים האמריקנים 'הוותיקים' ממוצא גרמני, ראו 'בני הדור השני' ממוצא מזרח-אירופי באופי החובק-כול של התרבות האתנית של גטו המהגרים לא רק מוקד לאיום פרטיקולריסטי על אופיה האמריקני של היהדות, אלא גם מרכיב הכרחי של ההרמוניזציה המיוחלת בין יהדות לאמריקניות. 'התפקיד האמריקני' של הציונות של 'בני הדור השני' לא היה יכול להסתכם מבחינתם בחתירה לתהליך מאוזן ומתון יותר של נטרול החומות שהבדילו את גטו המהגרים מהחברה האמריקנית. התקווה של 'בני הדור השני' להרמוניזציה בין יהדות לאמריקניות היתה חייבת להתבסס על שילוב של שני מרכיבים שווי ערך – תרבות המהגרים של בית הוריהם והתרבות האמריקנית הכללית שאליה הם נחשפו ברחוב ובבית הספר הציבורי.

38. M. Davis, *The Emergence of Conservative Judaism*, Philadelphia, PA 1963, pp. 233-274, 311-326; C. Adler, *Jacob H. Schiff: His Life and Letters*, 2, New York 1929, pp. 50-54; M. Sklare, *Conservative Judaism: An American Religious Movement*, pp. 161-166; A. A. Goren, *New York Jews and the Quest for Community: The Kehillah Experiment, 1908-1922*, New York 1970

מבט אחר על האמריקניזציה של הציונות

בעיניהם אפוא היה תפקידה העיקרי של הציונות 'להוכיח' ששני חלקי זהותם - מורשת גטו המהגרים מזה והתרבות האמריקנית מזה - יכולים לדור בכפיפה אחת. הכלי המרכזי להוכחה היה היישוב היהודי בארץ־ישראל שהיה אמור להיות למודל של תרבות יהודית, שמצד אחד היא אינטנסיבית וחובקת־כול, כמו גטו המהגרים, ומצד אחר היא מבטאת 'נורמליות' ויכולת השתלבות בתרבות המודרנית הכללית.

אחד המנהיגים הציונים שביטא בביוגרפיה שלו את הדילמה הפנימית הטיפוסית של הציונים 'בני הדור השני'³⁹ היה לואיס ליפסקי, שנולד ב־1876 ברוצ'סטר שבמדינת ניו־יורק למשפחת מהגרים אשר הגיעה שנתיים קודם לכן מפולין. אמנם ליפסקי נולד וגדל בארצות־הברית, אך את שנות ילדותו המוקדמות בילה במובלעת של שכונת המהגרים, רובם קרובי משפחה ושכנים שהגיעו מאותו אזור בפולין. למעשה מילאה שכונת ילדותו ברוצ'סטר תפקיד של מעין לנדסמנשאפט שאפשר למהגרים החדשים להוסיף ולקיים את אורחות החיים שהיו מורגלים בהם טרם הגירתם. ליפסקי עצמו העיד בזכרונותיו שהוא 'זוכר' את הסיפורים על אודות 'העולם הישן', כאילו היו זכרונותיו שלו, ואכן במידה רבה הוא בילה את החלק המוקדם של ילדותו 'בעולם הישן' ובמנותק מהחברה האמריקנית. בתיאורי זכרונותיו, תקופה זאת של חייו היא פרק זמן שבו היתה השונות היהודית מובנת מאליה, והוא לא הרגיש כל צורך לשאול 'מדוע יש רחובות יהודיים? מדוע ה"חדר"? מדוע ה"שול" [בית־הכנסת]? מדוע השפה [היידיש] שאבי ואמי דיברו? מדוע הפנינו את מבטינו מהצלבים והרגשנו שלא בנוח כאשר שמענו את הזמירות בכנסיות של הגויים?'⁴⁰.

אבל עד מהרה השגיח ליפסקי בשוני שבין שכונת המהגרים ובין הסביבה האמריקנית הסובבת אותה. משכנס לכיתות הראשונות של מערכת החינוך הציבורית נחשף ליפסקי הצעיר, ובאמצעותו גם הוריו, לסביבה ולתרבות האמריקנית. כך, לדוגמה, באחד הסיפורים המרגשים שהוא מביא בזכרונותיו הוא מספר על אביו המהגר שניסה ללמוד אנגלית באמצעות ספרי הלימוד הראשונים של בנו, התלמיד המתחיל. ברור שהשפעת המפגש עם הסביבה האמריקנית על ליפסקי הצעיר היתה שונה לחלוטין מהשפעתו על אביו המהגר. אביו לעולם הרגיש את הניכור בין העולם היהודי שעיצב את זהותו ואת השקפת עולמו ובין התרבות האמריקנית שנשארה תמיד זרה מבחינתו. לעומת זאת, ליפסקי הבן היה חצוי בין 'שני עולמות' שלשניהם הרגיש שייכות ומחויבות חזקה, אך הם עצמם היו זרים ומנוכרים זה לזה. אחד הביטויים המובהקים לכך היה בסוגי הספרים שהחל ליפסקי הצעיר לקרוא, ואשר עיצבו את השקפת עולמו. כפי שהוא עצמו תיאר זאת בזכרונותיו, לצד התוודעותו לספרות האנגלית והאמריקנית 'היו אותם ספרים שהפגישו אותי עם יהודים מזוקנים וזרים'. שני סוגי העולמות

39. חשוב להדגיש בנוגע לביוגרפיה של ליפסקי, שהמונח 'בני הדור השני' אינו מלמד דווקא על מקום הולדתם של בני הקבוצה. לעתים, למשל כשמדובר בהוראס קאלן ובאבא הילל סילבר, חברי הקבוצה אומנם נולדו באירופה אבל הגיעו בגיל צעיר לארצות־הברית. היסוד המגדיר של הקבוצה אינו מקום הלידה, אלא החיים בתווך בין תרבות בית ההורים המהגרים ובין התרבות הדומיננטית של החברה האמריקנית הכללית.

40. L. Lipsky, *Memoirs in Profile*, Philadelphia, PA 1975, pp. 11-19.

היו אפוא לא רק שונים מאוד זה מזה, אלא עצם המפגש ביניהם על אותו מדף ספרים, ובעצם בתוך נפשו של ליפסקי הצעיר, הדגיש ביתר שאת את הזרות ואת הניכור שביניהם, ויצר לכן צורך דחוף לגשר בין הניגודים שיצרו. ואכן, כבר כשהיה נער ניסה ליפסקי לגשר בין שני העולמות, ובמסגרת פעילות חברתית של הכנסייה האוניטרית הוא ארגן מועדון ספרות לקידום הידע היהודי והידע הכללי.⁴¹

בשנת 1900, כשמלאו לו 24, ובעיצומו של גל ההגירה היהודי ממזרח אירופה, עזב ליפסקי את רוצ'סטר והתיישב בעיר ניו-יורק. בעקבות גל ההגירה המתמשך של כמיליון וחצי מהגרים היה רובע המהגרים בעיר ניו-יורק למוקד של תרבות יידיש עשירה ותוססת, מהסוג שכבר לא היה קיים בשכונת המהגרים הקטנה למדי של בית הוריו. מבחינתו של ליפסקי היה אפוא המעבר לניו-יורק מעין מפגש חוזר עם עולם ילדותו. המפגש המחודש היה בעבורו גם תגלית מרגשת. הוא חש שלא זו בלבד שלא נגזר על העולם היהודי של בית הוריו להישאר מאחור 'בבית הקברות של רוצ'סטר', אלא שהחיוניות והיצירתיות שבעולם זה אינן נופלות מאלה שאפיינו את הסביבה האמריקנית הכללית. ליפסקי הרגיש שהוא נשאב לתוך העולם התרבותי העשיר של גטו המהגרים. אחד הביטויים לכך היה ביקורו התכופים בעשרות מחזות היידיש שהוצגו בעיר ניו-יורק באותן שנים - הוא עצמו העיד, אולי בהגזמה, שלא החמיץ ולו מחזה אחד. עם זאת כל אותה עת, מאחר שהתחנך והפנים את ערכי התרבות האמריקנית, לא נעלם מעיני ליפסקי הניגוד החד שבין אורח החיים האמריקני הכללי ובין תרבות היידיש של גטו המהגרים. מבחינתו היה מדובר בניגוד פנימי בלתי-נסבל, ותפקידה של הציונות היה לנטרל אותו. בעיניו, תפקידה של הציונות היה לאפשר לו לקיים בעת ובעונה אחת את שני סוגי המחויבות, הן את מחויבותו האינטימית והכוללת לתרבות היהודית-אתנית של בית הוריו המהגרים והן את מחויבותו לתרבות ולאורח החיים האמריקניים, שבתוכם גדל.

מובן שתפיסה זאת היתה שונה הן מתפיסתם של 'המהגרים הציונים', והן מתפיסתם של הציונים שבקרב האמריקנים 'הוותיקים' ממוצא גרמני. בעיני ליפסקי, ביטאה הרגשת הניכור של דור המהגרים - ובעיקר חוסר אמונתם ביכולתם להשתלב בחברה האמריקנית - את 'המנטליות הגלותית' של זרות והסתגרות מהסביבה האמריקנית הלא-יהודית, ותפקידה של הציונות היה ליצור 'יהודי חדש' שיהיה משוחרר ממנה. ב-1904 כשסקר ליפסקי תצוגה של תרגילי ספורט וצבא של האגודה הציונית של 'נערי הבריגדה היהודית', הוא שיבח את התכונות האמריקניות-מודרניות של הנערים ואף קרא ל'יהודים המזרח-אירופים החיים באמריקה לוותר על מוסרות השלטון לטובת ילדיהם' שגדלו באמריקה, הפנימו את ערכיה ולכן היו 'ספוגים בהשקפת עולם אופטימית' של דינמיות ויצירתיות.⁴² באותה עת תפיסתו של ליפסקי,

41. שם, שם. אין זה מקרה ששאפיפה זאת להרמוניזציה בין שני העולמות הזרים והמנוכרים, שאליהם השתייך ליפסקי וכלפי שניהם הרגיש מחויבות חזקה, היתה יכולה להתממש רק באמצעות גוף 'ניטרלי', כמו הכנסייה האוניטרית, שבעיני יהודים רבים נחשבה לביטוי השילוב האמריקני האידיאלי בין יהדות ובין נצרות. שאיפה זאת היא גם שהוסיפה בשנים שלאחר מכן לאפיין את פעילותו הציונית של ליפסקי ושל רבים מ'בני הדור השני' כמותו.

42. M. Feinstein, *American Zionism 1884-1904*, pp. 240-241.

כמו התפיסה הציונית הטיפוסית ל'בני הדור השני', היתה שונה מאוד גם מתפיסתם של הציונים האמריקנים 'הוותיקים' ממוצא גרמני. ההבדל העיקרי ביניהן לא היה נעוץ בהרגשות השייכות והמחויבות החזקות לאמריקה שבדרך-כלל אפיינו את שתי הקבוצות בה במידה. ההבדל היה נעוץ בשוני בנקודת המבט של כל אחת מהקבוצות כלפי השאלה כיצד ישתלבו התרבות ואורח החיים היהודיים בתוך הסביבה האמריקנית ובאיזו מידה. האמריקנים 'הוותיקים' ממוצא גרמני שאפו לנטרל ולצמצם ככל האפשר את האופי החובק-כול של תרבות המהגרים וייעדו לו רק מקום משני במסגרת אורח החיים האמריקני הכללי. לעומתם ביקשו הציונים 'בני הדור השני' לשמר את החיוניות ואת העושר של תרבות בית הוריהם כדי שיהיו למרכיב בלתי-נפרד ולגיטימי, בעל אופי מעשי יומיומי, בזהותם היהודית-אמריקנית.

מבחינת 'בני הדור השני', דווקא ההבדל האחרון שבינם ובין היהודים האמריקנים 'הוותיקים' הוא שנחשב אתגר חשוב ומאיים יותר. גטו המהגרים ואתו גם דפוסי ההתמודדות של המהגרים הציונים היו עתידים, מעצם טבעם, להיעלם בהדרגה, ולכן לא נחשבו גורם מאיים - בוודאי לא לטווח ארוך. לעומת זאת התפיסות של הציונים מקרב האמריקנים 'הוותיקים' התיימרו לייצג את הראייה האמריקנית של מי שכבר השלים את תהליך ההשתלבות, ולכן גם נחשבו איום של ממש. בייחוד פגעה בהם גישתם של האמריקנים 'הוותיקים', שבדרך-כלל לא דקדקו בהבדלים שבין המהגרים הציונים ובין הציונים 'בני הדור השני', אלא ראו בשתי הגישות ביטוי לאותה תפיסה המסרבת לוותר על נאמנויות שמקורן ב'עולם הישן' לטובת המחויבות האמריקנית המרכזית. מבחינתם של 'בני הדור השני' זאת היתה קריאת תיגר על הזהות היהודית-אמריקנית שקנו לעצמם. מזווית ראייתם, ההתנגדות והניכור שהפגינו היהודים האמריקנים 'הוותיקים' כלפי התרבות היהודית-אתנית היתה מתכון בטוח לסוג של השתלבות שהיה חייב להביא לידי התבוללות, ולכן היה מנוגד מעצם מהותו למטרות הציוניות-אמריקניות שביקשו להשיג הרמוניזציה יהודית-אמריקנית.

טיפוסית לתפיסה זאת היתה ביקורתו של ליפסקי על המגמה הרפורמית להגביל את הזהות היהודית לתחום הדתי בלבד ולשלול את הלגיטימיות של ההשתייכות לתרבות וללאום היהודיים. 'אם רעיון התעודה הרפורמי הוא חשוב', טען ליפסקי בהרצאה שנשא ב-1909 לפני 'החברה הציונית על שם נורדאו', 'עליו לבטא [...] את אותם העקרונות היהודיים שקובעים את כל מערכת היחסים של האדם'. התפיסה הדתית היהודית האמיתית, הוסיף וטען ליפסקי, אינה מוגבלת לתחום התאולוגי, אלא היא מקיפה את כל תחומי החיים, מהדין הפילי והאזרחי ועד נושאים כגון בריאות, צדקה, פילנתרופיה וחינוך. בעיני ליפסקי, הבעייתיות של התפיסה הרפורמית היתה נעוצה לא בנסיונה להתאים את היהדות לתנאי החיים באמריקה, אלא במה שבעיניו היה ביטוי להתנכרות ולהתכחשות עצמית. 'הוריקן נטעו כך אהבות מסוימות, שנאות מסוימות שאיפות מסוימות', הוא הזכיר לשומעיו. 'בכל מקום שערכים אלה [...] מותקפים, גם הכבוד העצמי שלך [...] נפגע מהותית'. לעומת התפיסה הרפורמית של 'התנצלות וביזוי עצמי', הציונות, לפי ליפסקי, ביקשה לא לברוח מהזהות היהודית, אלא לאפשר את קיומה הלגיטימי והבלתי-נפרד בתוך החברה האמריקנית. אמנם ליפסקי הדגיש שגם הציונים הכירו בצורך במודרניזציה ובנטרול המנטליות הגלותית של היהדות, וכבר עמדנו על ביקורתו כלפי

המהגרים הציונים, אלא שלא כיהודים האמריקנים 'הוותיקים', הציונות של ליפסקי התבססה על זיקה רגשית ודתית ועל מחויבות עמוקה לתרבות היהודית, ואף ביקשה להמשיך ולטפח רגשות אלה.⁴³

הביקורת של ליפסקי כלפי היהודים האמריקנים הרפורמים קיבלה ביטוי דומה בחילוקי הדעות שלו עם הציונים האמריקנים 'הוותיקים'. וכך, כבר ב-1900 ביקר ליפסקי בחריפות את הכרזתו של גוטהייל בוועידה של הפדרציה הציונית כי בעתיד 'כל יהודי יהיה חייב להיות לציוני'. ליפסקי, ששימש באותה עת כתב באמריקן היברו, ראה בציונות כלי שעשוי לאפשר ביטוי מודרני ואמריקני של התרבות היהודית החובקת את כל תחומי חייו של הפרט. לפי תפיסה זאת, כל מי שלא היה בעל מחויבות יהודית מקיפה והרגשת שייכות יהודית חזקה גם לא היה יכול להיות ציוני במשמעות האמיתית של המושג. ליפסקי ביקר אם כך את נכונותו של גוטהייל לצרף לתנועה הציונית גם את אלה מיהודי ארצות-הברית האדישים והמנוכרים לתרבות ולמורשת היהודית-אתנית. הוא ראה בנכונות זאת סתירה לעצם מהותה של הציונות האמריקנית ומדד המדגיש את חולשתה של המחויבות היהודית והציונית של גוטהייל עצמו.⁴⁴ נושא המחויבות הציונית הנמוכה הוסיף, גם במקרים אחרים, להיות במוקד ביקורתו של ליפסקי כלפי גוטהייל. למשל, ליפסקי קבע שיחסו של גוטהייל כלפי תפקיד נשיא הפדרציה הציונית אינו היחס הראוי, משום שהאינטרסים הציוניים הכלליים אינם קודמים מבחינתו לאינטרסים שלו בתחום הקריירה המקצועית האקדמית. הוא גם ביקר אותו על שלא הגיע לפגישות חשובות של התנועה משום שהתנגשו עם חופשתו השנתית. מבחינתו של ליפסקי, שראה בציונות ביטוי למחויבות יהודית מקיפה ומוחלטת, היה בסגנון מנהיגותו הציונית של גוטהייל, חטא בלתי-נסלח. ליפסקי ייצג קבוצה הולכת וגדלה של ציונים 'בני הדור השני' שביקשו לשמר את המרכיב של מחויבות יהודית מקיפה ובלתי-נפרדת מזהותם האמריקנית. קבוצה זאת השתייכה לשכבת המנהיגות שהחלה להתגבש בקרב בני המהגרים, רבים מהם בוגרי אוניברסיטאות אמריקניות שהשתייכו למעמד הבינוני האמריקני. התנגדותם לתפיסה הציונית השונה מאוד של הציונים האמריקנים ממוצא גרמני הגיעה לשיאה ב-1904, כאשר ליפסקי ואחרים הצליחו להדיח את גוטהייל ולהביא את הקץ על מה שכינה 'נשיאות לא נוכחת' (absentee presidency), כלומר סגנון של מנהיגות ששיקף בעיניו מחויבות ציונית חלשה.⁴⁵

אבל עד מהרה התברר שלמרות הביקורת הבוטה של ליפסקי כלפי גוטהייל, הוא היה בעבורו סמל חשוב ביותר של 'האופי האמריקני' של התנועה הציונית. טיפוח אופי זה, יש לזכור, היה חשוב ל'בני הדור השני' לא פחות מהצורך לשמר ולטפח את 'האופי היהודי' של התנועה. לכן היה עליהם לנסות את מזלם שוב ולחפש מנהיג אמריקני 'ותיק', שכמו גוטהייל

43. L. Lipsky, *Memoirs in Profile*, pp. 238-335.

44. L. Lipsky, 'The Zionist Convention', *American Hebrew*, 15 June 1900; idem, *Memoirs in Profile*, pp. 212, 214.

45. L. Lipsky, *Memoirs in Profile*, pp. 327-328; idem, 'Early Days of American Zionism, 1897-1929', *Palestine Year Book*, 2 (1945-1946), p. 450.

מבט אחר על האמריקניזציה של הציונות

כבר עשה לעצמו שם בחברה האמריקנית הכללית. ואכן, מיד לאחר הדחתו של גוטהייל פנו ליפסקי ועמיתיו להרי פרידנוולד, יהודי אמריקני 'ותיק' ממוצא גרמני שהיה רופא עיניים בעל שם בבולטימור. אמנם פרידנוולד הסכים למינוי, אבל לתדהמתו של ליפסקי הוא חזר במדויק על דפוס ההתנהגות של גוטהייל והצהיר כבר בפגישתם הראשונה בבולטימור כי בשל עיסוקיו הרבים הוא לא יוכל בשום אופן להגיע לוועידה הציונית הבאה כדי לקבל את המינוי. אף שלא היה בכך כדי למנוע את מינויו של פרידנוולד, הרי גם לא נמנעו החיכוכים המתמידים אתו והוויכוחים על זווית הראייה הציונית שייצג, עד שבי"1910, למורת רוחם של ליפסקי ועמיתיו, הוא פרש סופית מהנהגת התנועה הציונית-אמריקנית.⁴⁶

צורך זה של 'בני הדור השני' לטפח בעת ובעונה אחת הן את האופי ה'יהודי' והן את האופי ה'אמריקני' של התנועה הציונית בא לידי ביטוי מאוחר יותר גם ביחסים המורכבים שלהם עם לואיס ד' ברנדייס וקבוצתו. ברנדייס קיבל את מנהיגות התנועה הציונית-אמריקנית ב"1914 ומעמדו בחברה האמריקנית הכללית הוסיף ממד של מכובדות ותדמית אמריקנית לתנועה הציונית. ברנדייס עשה לעצמו שם בתור משפטן ואף נחשב למקורבו ולאיש סודו של הנשיא וודרו וילסון. מאוחר יותר, ב"1916, היה ליהודי הראשון שהתמנה לכס בית-המשפט העליון של ארצות-הברית. עצם נוכחותו בתוך התנועה הציונית תרמה לחיזוק העמדה שלפיה הציונות היא צורת ביטוי לגיטימית של האידאליים האמריקניים הנעלים ביותר, ועל רקע זה הוא זכה לתמיכתם ולעיתים אף להערצתם של הציונים 'בני הדור השני'. באותה עת ברנדייס ומקורביו ראו את עצמם שייכים קודם כולל לתרבות ולאורח החיים האמריקני, ובשום פנים ואופן לא לאורח החיים היהודי האינטנסיבי של גטו המהגרים. וכך ליפסקי שהעריך את ברנדייס כי הוא 'נראה כאמריקני, חי כאמריקני ועתידה של אמריקה היה מאוד חשוב בעיניו' ביקר אותו משום ש'המורשת היהודית לא מילאה אצלו תפקיד אמיתי, אלא היתה רק נספח לרעיונות הבסיסיים שלו'. יתרה מזאת, ליפסקי תיאר את ברנדייס כיהודי ש'לא ראה חובה לעצמו לתת ביטוי לזהותו היהודית, אלא אם כן הסיטואציה דרשה זאת', ובעיניו ביטא משפט אחרון זה ביקורת מהותית על תפיסת הציונות של ברנדייס.⁴⁷

תפיסה דו-ערכית זאת של ליפסקי הלכה ונעשתה מורכבת אצל אותם ציונים 'בני הדור השני' שהצטרפו באופן זה או אחר לממסד היהודי האמריקני 'הוותיק'. בולט בקבוצה זאת היה אבא הילל סילבר שהצטרף לתנועה הרפורמית, ומבחינות רבות אף הזדהה עם עקרונותיה האוניברסליים. כמו ליפסקי, סילבר נחשף כבר בילדותו הן לתרבות האמריקנית הכללית והן לתרבות העשירה והאינטנסיבית של רובע המהגרים היהודי של ניו-יורק שבתוכו גדל. בזכרונותיו עתיד סילבר לצייר תמונה של סביבה יהודית 'מלאת חיים [...] מלאת ויכוחים אידאולוגיים, תוססת עם רעיונות של העולם הישן בתוך בקבוקים של העולם החדש [...]'. שילוב זה של חדש וישן הוא גם שאפיין את חינוכו של סילבר בשתי מערכות לימוד מקבילות: בשעות הבוקר בבית-ספר ציבורי שחשף אותו לתרבות ולאורחות החיים האמריקניים, ובשעות

46. Y. Shapiro, *Leadership of the American Zionist Organization 1897-1930*, p. 53.

47. L. Lipsky, *Memoirs in Profile*, pp. 201-202.

אחר הצהריים בבית-ספר יהודי (ישיבת עץ-חיים). מטבע הדברים, ההזדהות היהודית של סילבר לא היתה יכולה להצטמצם לתחום הדתי ולהיות מנוכרת למנהגים ולמסורות היהודיים, כפי שהטיפו רבים מהמנהיגים הרפורמים. להפך. מעצם מהותה היתה הזדהות זאת חלק בלתי-נפרד מהווי החיים היהודי החובק-כול של גטו המהגרים. לקראת סוף ימיו, כשכבר היה כבן שבעים, עתיד סילבר לראות בכל אותה תקופה של ילדותו בגטו המהגרים בניו-יורק חוויה מעצבת בתוך סביבה שעודדה אותו ואת חבריו לעמוד ברשות עצמם ולהשתלב בחברה האמריקנית, אך גם לימדה אותם שתנאי ראשון לכך היה 'נאמנות לאורח חיים [יהודי] מקודש'.⁴⁸ לאור תפיסה זאת, הרואה בנאמנות ובמחויבות לתרבות היהודית של גטו המהגרים תנאי מהותי ליכולת ההתמודדות עם החיים בחברה האמריקנית הכללית מחוץ לגטו, גם אפשר להבין את החלטתו של סילבר ב-1911, כשמלאו לו 18, להתחיל בקריירה רבנית-רפורמית ובלמודים בבית-המדרש לרבנים של התנועה הרפורמית בסינסינטי. סילבר לא ראה במעבר לסינסינטי מהפך אידאולוגי או נטישה של תרבות 'העולם הישן' של בית הוריו. להפך. לפחות בדיעבד ראה סילבר בצעד ההצטרפות אמצעי להישאר נאמן לאורחות החיים היהודיים של 'העולם הישן', אבל בלא שהדבר יגזור עליו ניתוק והתבדלות מהתפיסה האמריקנית-מודרנית הכללית. כלומר, בחירתו של סילבר בדרך היהדות הרפורמית לא נועדה לקעקע את התרבות ואת אורח החיים האורתודוקסי של גטו המהגרים, אלא לאפשר את קיומם הלגיטימי והמודרני במסגרת התרבות האמריקנית הכללית. ברוח זאת הוא תיאר את בחירתו להיות רב רפורמי כהמשך למסורת המשפחתית, שכן גם אביו וגם סבו היו רבנים (אביו הוסמך לרבנות בישיבה של סלובודקה בליטא). הוא גם חזר והדגיש שהחלטה להצטרף לבית המדרש של הרבנים הרפורמים לא נעשתה מתוך התנכרות לאורח החיים האורתודוקסי, אלא דווקא 'בשל אהבתי לבית ילדותי, לדרך החיים הדתית של הורי [...] הרגשתי אז ואני עדיין מרגיש קרבה חמה ליהדות האורתודוקסית, אבל לא הרגשתי כל מחויבות אינטלקטואלית כלפיה [...] אני וחברי הצעירים נטינו כמעט שלא במודע לסוג ליברלי יותר של יהדות'.⁴⁹

ביטוי מובהק לתפיסה זאת נשמע בדרשה שנשא סילבר ב-1917 על נושא ההתבוללות. סילבר נשא את הדרשה בעת שכבר התחיל לכהן בתפקיד רבו הרפורמי של בית-הכנסת 'תפארת ישראל' שנודע בכינוי 'הטמפל' של קליולנד. זאת היתה קהילה רפורמית גדולה ומרכזית שהרקע של רוב חבריה היה רפורמי-אמריקני, ועד אז עמד בראשה משה גריס, רב רפורמי בעל נטיות אנטי-ציוניות ואנטי-פולחניות. עד שמונה סילבר באותה שנה לרב הקהילה, התנגדו חבריה לביסוסה של היהדות על תרבות ועל אורח חיים ייחודיים, ומשום כך כבר הספיקו לבטל את תפילות ערב יום שישי ושבת בבוקר וכן את לימודי העברית בבית-הספר היהודי המסונף לבית-הכנסת. לפני קהילה זאת של יהודים אמריקנים 'וותיקים' נשא סילבר

A. H. Silver, *Autobiography/Memoirs*, 1, pp. 1-3 [1963?], *Papers of Rabbi Abba Hillel Silver*, Microfilm ed., Ben-Gurion Research Center, Ben-Gurion University of the Negev, Sede Boker Campus, Series VII/A, Roll 211/1

49. שם, עמ' 4-5.

מבט אחר על האמריקניזציה של הציונות

את דרשתו בזכות הציונות המשמשת כלי לשימור ולטיפוח התרבות היהודית, ונקל לשער את עוצמת האתגר שהוא העמיד לפני חברי הקהילה.

מוקד הדרשה של סילבר היה בהסבר לשאלה 'מדוע בעידן נפלא זה של אוניברסליזם צריך היהודי להתעקש על הפרטיקולריזם החברתי והדתי שלו'. סילבר הדגיש שלא מדובר בשאלה תאורטית, אלא בשאלה מעשית שיהודים-אמריקנים מתמודדים אתה בחיי היומיום, ודווקא אלה מהם שמנסים לא להתבולל ולשמור על זהותם היהודית. סילבר קבע שהמדד לשיפוט תהליך ההתבוללות הוא אם ההתבוללות עשויה לתרום לעולם תרבותית או דתית, ואם היהודי יתרום לעצמו באמצעות ההתבוללות. 'אם אכן יוכח שהיהודי יתרום לעולם, תרבותית ודתית, באמצעות ההתבוללות, אם היהודי יצא נשכר בעצמו באמצעות התבוללות', הכריז סילבר, 'אזי אנו חייבים להודות שההתבוללות היא הדבר הרצוי והטוב ביותר, ואנו צריכים לעשות הכול כדי לאפשר ולהאיץ אותה'.⁵⁰

אף שהתמקדות זאת של סילבר ב'תרומה היהודית' לחברה הכללית בתור מדד לתועלת שבהמשך הקיום היהודי נשמעה לכאורה כגרסה מעודכנת של התפיסה הרפורמית-קלאסית של 'התעודה האוניברסלית', הרי בעצם היא היתה מעוגנת כל כולה בתפיסה של 'הפלורליזם התרבותי'. בגישתו זאת הלך סילבר בעקבות ציוני-אמריקני אחר 'בן הדור השני', הוראס קאלן. קאלן ביקש להגן על הלגיטימיות של הציונות מפני האשמה שהיא מטפחת נאמנות יהודית-אמריקנית כפולה. לשם כך הוא נקט בתיאורים מתחום הפלורליזם התרבותי. הוא תיאר את החברה האמריקנית כתזמורת ואת האמריקניות כ'הרמוניה' שאפשר להשיגה רק באמצעות תרומתם של 'כלי הנגינה' (המגזרים החברתיים והאתניים) למיניהם המשתתפים בתזמורת הכלל-אמריקנית. תפקיד הציונות היה להבטיח לא רק את יכולת השתלבותם של היהודים בתור בודדים, אלא גם את יכולת השתלבותה של 'המנגינה היהודית' המיוחדת בהרמוניה האמריקנית הכללית. גם סילבר, כמוהו, הסביר את חשיבותה של התרומה התרבותית-חברתית של היהדות באמצעות תיאור חסרונותיה של תאוריית כור ההיתוך, המבקשת לבולל את כל התרבויות ולהשיג אחידות תרבותית. הוא תיאר את העולם כגן של פרחים לסוגיהם או כשמים בהירים שבהם מפוזרים המוני כוכבים. הוא הוסיף וטען שהתקדמות כל ציוויליזציה מבוססת על מגוון הדעות ועל הדיאלוג שביניהן. החברה האנושית לא זקוקה לניוון הנובע מאחידות, אלא לתרומה הייחודית של כל תרבות ותרבות, 'והתרומה הגדולה ביותר שלהם [היהודים] לעולם היא בשימור [באמצעות הציונות] חייהם התרבותיים'. סילבר ציטט בהקשר זה את ג'והן דואי וקבע ש'היהודי לא יתרום שום דבר תרבותי לעולם אם יהרוס את עצמו, אבל הוא ייתן הרבה מאוד לעולם אם ישמר את זהותו הייחודית, ובכך את הניסיון המצטבר של שלושת אלפים שנות היסטוריה'. כדי להמחיש נקודה אחרונה זאת השתמש סילבר במטפורה של טיפת הבושם המאבדת את ריחה המיוחד כשהיא נמהלת במימי העצומים של האוקיינוס.⁵¹

A. H. Silver, 'Assimilation', 25 November 1917, Papers of Rabbi Abba Hillel Silver, .50
Microfilm ed., Series IV, Roll 145/19, ibid.

.51 שם, שם.

אמונתו של סילבר בגישת 'הפלורליזם התרבותי' ובהדגשת נחיצותה של התרבות היהודית-אתנית לחברה האמריקנית ביטאה, כאמור, את אופן התמודדותם של חברים אחרים בקבוצת 'בני הדור השני', שכמוהו הפנו לפחות את מקצת דבריהם אל קבוצת היהודים האמריקנים 'הוותיקים'. עם קבוצה זאת נמנים אישים כמו קאלן, שכבר הוזכר, מרדכי קפלן, מהמנהיגים הבולטים ורבי ההשפעה של התנועה הקונסרבטיבית ומאוחר יותר מייסד הזרם הרביעי של התנועה הרקונסטרוקציוניסטית, ועמנואל גמורן, ששימש מאז 1923 מנהל מחלקת החינוך של התנועה הרפורמית. סילבר ביטא בנאמנות את גישתה של קבוצה זאת בהכרזתו שכפי שהיהודי לא יכול לתרום לחברה האמריקנית באמצעות התבוללות, כך גם החברה האמריקנית לא תוכל לתרום ליהודי, מלבד נוחות ודברים גשמיים, אם הוא יאבד את זהותו התרבותית העצמית. במקרה זה יישאר היהודי חסר שורשים וחסר זהות, כמי שמוכן למכור את זהותו ואת שורשיו בעבור נזיד העדשים של החומרנות, ובסופו של דבר ייוותר מנוכר וחסר שייכות לא רק כלפי החברה היהודית אלא גם כלפי החברה האמריקנית. כדי להתמודד עם סכנה זאת, היה צריך, לפי סילבר, לקיים יהדות אמריקנית שתשלב בתוכה הן את הרעיונות האמריקניים-אוניברסליסטיים והן את הביטויים החברתיים והתרבותיים של היהדות השורשית-אתנית שחווה בגטו המהגרים של ילדותו. סילבר ביטא כאן גישה מורכבת שביקשה לשכנע את חברי קהילתו, שהשתייכו ברובם לקבוצת האמריקנים 'הוותיקים', שסולידריות יהודית-ציונית היונקת את שורשיה מתרבות 'העולם הישן' אין פירושה דווקא התבדלות וביטוי של חוסר אמון ביכולת השתלבות בחברה האמריקנית. להפך. סולידריות וגאווה יהודית-ציונית ביטאו, לפי סילבר, אמון ביכולת השתלבות אמיתית של היהדות באמריקה.⁵²

סיכום: המשותף והשונה בין שלושה דפוסי 'האמריקניזציה של הציונות'

במוקד מאמר זה עמדתי על השוני ואף על המתחים ההדדיים שבין שלושה דפוסים של תהליך 'האמריקניזציה של הציונות'. מתח הדדי זה, בעיקר בין קבוצת היהודים האמריקנים 'הוותיקים' ובין קבוצת 'בני הדור השני', היה עתיד להתרחב מבחינת המשמעויות היהודיות-אמריקניות משהחלה הציונות, בתקופה שלאחר הצהרת בלפור, להתבסס במעמד של תנועה מרכזית ולגיטימית גם בזירה הבינ-לאומית וגם בזירה האמריקנית,⁵³ ובעיקר כשבשנות השלושים

52. A. H. Silver, 'The American Jew of Tomorrow', Papers of Rabbi Abba Hillel Silver, .52 Microfilm ed., Series IV, Roll 145/36, ibid. בנושא המאבק באנטישמיות הסביר סילבר שכאשר יש אמונה וגאווה יהודית עצמית, ההפליה והאנטישמיות אינן יכולות לפגוע. לעומת זאת, אלה המבקשים לחקות את הגויים, אלה שאיבדו את האידאל שלהם, האנטישמיות תפגע בהם ותאמלל אותם. סילבר הוסיף והצהיר שאף שהיהדות אינה מבטיחה למאמיניה להקל את ההפליה, הרי 'היא מעניקה למאמיניה היסטוריה ומסורת עשירה, אמונה חזקה ואין סוף אפשרויות לשרת אלוהים ואדם'.

53. המתח בין שתי הקבוצות שייצגו ברנדייס וליפסקי הגיע לשיאו ב-1921, בוועידה של ארגון ציוני אמריקה (Zionist Organization of America - ZOA) שהתקיימה בקליבלנד וניכרה בקרע חריף בין שתי הקבוצות ואף הביאה לידי הדחתם של ברנדייס וקבוצתו, לפחות זמנית, מכס המנהיגות של התנועה הציונית.

מבט אחר על האמריקניזציה של הציונות

והארבעים החלה הציונות להיחשב לביטוי של הסכמה יהודית-אמריקנית, כמעט בלא הבדל בהשקפה או במחויבות היהודית. נקל להבין שדווקא בתקופה זאת - כאשר עוד ועוד מ'בני הדור השני' הצטרפו לרובד חברתי וכלכלי שאליו כבר השתייכו היהודים האמריקנים 'הוותיקים' - היה עתיד להתחזק היחס הדו-ערכי שהפגינו אישים כמו סילבר או קפלן כלפי תפיסת הציונות של היהודים האמריקנים 'הוותיקים'. בד בבד, בשאיפה של 'בני הדור השני' להציג את השייכות היהודית ואת השייכות האמריקנית במעמד שווה ערך התובע את אותה מידה של מחויבות מוחלטת ראו 'הוותיקים' משום סטייה מתפיסת הציונות כהבנתם.⁵⁴

אבל דומה שכדי לנסות ולהכיל הבדלים חשובים אלה לא רק בתקופה זאת או אחרת, חשוב לעמוד קודם לכן על המכנה המשותף היסודי שמאחורי כל שלוש התפיסות הציוניות-האמריקניות שתוארו כאן. חשוב לשים לב שגם כאשר דפוס 'האמריקניזציה של הציונות' של כל אחת מהקבוצות שנסקרו היו שונים כדי סתירה ומתח הדדיים, עדיין היה בהם משום ביטוי לאותו מאמץ דיאלקטי משותף 'לגייס' את הציונות כדי לספק משמעות יהודית חיובית לשאיפת ההשתלבות באמריקה. אפשר לומר שבדגש משותף זה על שאיפת ההשתלבות נבדלו כל שלושת הדפוסים שהוצגו כאן מתפיסות מקבילות של הציונות האירופית, שבדרך-כלל ביקשה לבסס את ההרמוניזציה האוניברסלית-פרטיקולרית על התבדלות מהחברה הכללית, ולא על השתלבות בתוכה. אפשר לומר שדגש משותף זה הוא אותו דפוס דיאלקטי ייחודי של הציונות האמריקנית.

דגש משותף זה הוא גם שמאפשר לנו לקבוע שני מדדי השוואה בולטים בין שלושה דפוסים 'האמריקניזציה של הציונות' שהוצגו כאן. הממד הראשון נוגע לעצם ההגדרה של מה נחשב בעיני כל אחת מהגישות משמעות יהודית 'חיובית' של תהליך ההשתלבות. בנושא זה אפשר להבחין בחלוקה שמצדה האחד שתי הגישות של 'ציונות המהגרים' ו'ציונות בני הדור השני' שהבינו משמעות יהודית חיובית זאת בממד האתני-תרבותי, ומצדה האחר גישת היהודים האמריקנים 'הוותיקים' שהבינו משמעות זאת במובן הדתי. הממד המשווה השני נוגע לכיוון הפרטיקולרי או האוניברסלי של משמעות יהודית 'חיובית' זאת. בנושא זה אפשר להבחין בחלוקה אחרת בין שלוש הגישות. מצד אחד התפיסה הציונית של המהגרים שביקשו לטפח הרגשה של נבדלות ושייכות אינטימית - בבחינת הגנה מפני תחושות הניכור והזרות שסימלה בעבורם הסביבה האמריקנית. ומצד אחר שתי הגישות של 'בני הדור השני' ושל היהודים האמריקנים 'הוותיקים', ששאפו לבטא אופטימיות הפוכה של שוויון וקבלה שדווקא היא תשמש בסיס להרגשת השייכות היהודית שלהם.

מנקודת מבט היסטורית אפשר לומר שהגרעין הבסיסי של דפוס 'האמריקניזציה של הציונות' לא השתנה בתקופות השונות, וגם כיום עדיין נבחנת ההזדהות הציונית ביכולתה להעניק משמעות יהודית 'חיובית' לתהליך הגובר של השתלבות חברתית ותרבותית של יהודי ארצות-הברית בסביבתם האמריקנית. לעומת זאת, ההגדרות האתניות או הדתיות של ההזדהות היהודית 'החיובית', והמשמעויות הפרטיקולריות או האוניברסליות שלה הן בעבר והן כיום עוברות

54. ע' שף, יהודים משתלבים, פרקים רביעי וחמישי.

תהליך של שינוי מתמיד. לכן ראוי לשים לב לשני תהליכים בולטים המאפיינים את יהדות ארצות-הברית בתקופתנו. מצד אחד אפשר להבחין בתהליכים המחזקים יהודיות אישית ופרטית על חשבון היהודיות האתנית,⁵⁵ ומצד אחר ניכרים ביטויים מתחזקים של רצון להתגוננות פרטיקולרית מפני סכנות התבוללות הנשקפות מהסביבה האמריקנית. נראה אפוא שהאיזונים והצירופים האפשריים בין שתי מגמות אלה הם שעשויים לקבוע לקבוצות יהודיות אמריקניות שונות את דפוסיהן 'אמריקניזציה' העתידיים של הציונות; הם שעתידיים לקבוע את האופנים השונים שבהם יבוא לידי ביטוי הדפוס הדיאלקטי הבסיסי של הציונות האמריקנית - דפוס של מתן משמעות יהודית חיובית למציאות המתחזקת של השתלבות תרבותית וחברתית בסביבה האמריקנית הכללית.

55. י' ליבמן (לעיל, הערה 10), עמ' 44-53; S. M. Cohen and C. Liebman, 'Israel and American Jewry in the Twenty-First Century: A Search for New Relationships', in: A. Gal and A. Gottschalk (eds.), *Beyond Survival and Philanthropy*, pp. 11, 15-21